

OSMANLI GAYRİMÜSLİM TEBAANIN DİVÂN-I HÜMÂYUN'DA HAK ARAMASI (1695-1724 ARASINDA)

JUSTICE-SEEKING OF THE OTTOMAN NON-MUSLIM CITIZENS IN THE SUPREME COURT (BETWEEN 1695-1724)

Ensar Köse *

ÖZ

Bünyesinde birçok farklı etnik ve dinî menşeden halkı barındıran Osmanlı Devleti'nde, herhangi bir ayırım yapılmaksızın, tebaaya “hak arama” serbestisinin tanınmış olması, toplumsal dokunun sıhhatine hizmet etmiş önemli bir husustur. Osmanlı Arşivi'nde sayıları kabarık hacimler tutan vesikalar, tıpkı Müslümanlar gibi gayrimüslim (*zimmî*) tebaanın da karşılaştıkları sorunlarla alakalı olarak hak arama imkânından yararlandıklarını göstermektedir. Bu araştırmada, söz konusu hakkın kullanımının bürokratik işleyişinin yanı sıra, başlıca hangi meselelerin İstanbul'a taşındığı ve bunların nasıl karşılık bulduğu gibi hususlar, örnekleme seçilen belgelere istinaden tartışılacaktır. Araştırmanın birincil kaynakları, gayrimüslim tebaa tarafından *Divân-ı Hümayun*'a sunulmuş ve hâlihazırda Osmanlı Arşivi'ndeki çeşitli fonlarda mevcut bulunan dilekçelerden (*arzuahâl*) ibarettir. 17. yüzyıl sonları ve 18. yüzyılın ilk çeyreğine ait olan bu belgelerin tarih aralığı, aynı zamanda araştırmanın zaman sınırını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Divân-ı Hümayun, gayrimüslim (*zimmî*), hak arama, *arzuahâl*.

ABSTRACT

The citizens of the Ottoman Empire, even whose ethnic structure and religious beliefs were different, had the right to seek rights without any discrimination. This situation

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, ensarkose@gmail.com.

helped the state's social structure to be healthy. The documents and records in the Ottoman Archive show that just like muslims, non-muslim (zimmî) people have also used the opportunity to seek rights. In this research, issues such as in addition to the bureaucratic process on the use of the justice-seeking culture, the main problems were carried to Istanbul and how they were answered by Ottoman Government will be discussed with the help of sample documents. The primary sources of the research are the petitions (arzuhâl) these are still in the Ottoman Archives, submitted to the Supreme Court (Divân-ı Hümâyûn) by non-muslim people. The date range of the research is from the late 17th to the first quarter of the 18th century.

Keywords: The Ottoman State, Supreme Court, non-muslim (zimmî), justice-seeking, petition (arzuhâl).

*

Türk-İslam devletlerinde gayrimüslim tebaanın hukukî statüleriyle hak ve sorumluluklarını belirleyen kaideler, temelleri İslâmiyet'in doğuş yıllarına kadar uzanan ve zamanla sistematik kurallar manzumesi haline gelen uygulamalarla şekillenmiştir. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim tebaanın durumunu belirleyen "zimet hukuku" da diğer birçok alanda olduğu gibi, geçmişten tevarüs edilen İslam hukuku (şer'î) ve Türk tarihindeki uygulamaların (örfî) sentezinden oluşmuştur. Bu husustaki Osmanlı hukukî yaklaşımının genel vasfı, konu hakkında yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.¹ Türk hukuk tarihi üzerine kıymetli eserler veren M. Âkif Aydın, İslâm hukukunun uygulanmasında şahıslar bakımından asıl belirleyici olanın *mülkîlik* prensibi olduğunu, bu bağlamda İslâm ülkesinde (*dârü'l-İslâm*) yaşayan herkese, dinlerine bakılmaksızın İslâm hukukunun uygulandığını, binaenaleyh İslâm devletinin hâkimiyeti altında yaşayan gayrimüslimlerin de Müslümanların tâbi olduğu hükümlere bağlı bulunduklarını söylemektedir. Ancak bu katı prensibin, Osmanlı Devleti'ndeki uygulamasında bazı değişikliklere uğradığına işaret etmektedir. Burada söz konusu olan husus, Osmanlı tebaası gayrimüslimlerle (*zimmîler*) diğerlerinin (*müste'menler*) ayrı ayrı hukukî statüde olmaları keyfiyetidir.²

¹ Osmanlı Devleti'nde zimmî statüdeki gayrimüslimlerin genel hukukî durumu ve bunlara tanınan haklar için şu kaynaklara bakılabilir: M. Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, 8. Baskı, İstanbul 2010, s. 145-156. Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, Klasik, İstanbul 2004. Zimmîlerin hukukî durumları hakkındaki literatürün genel bir değerlendirmesi için şuraya bakılabilir: M. Macit Kenanoğlu, "İslam-Osmanlı Hukukunda Zimmîler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, Cilt: III, Sayı: 5, İstanbul 2005, s. 553-574.

² M. Âkif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik, İstanbul 2014, s. 59 vd.

Osmanlı yönetim anlayışının dikkat çekici özelliklerin birisi, halka neredeyse sınırsız biçimde şikâyet ve hak arama serbestliğinin tanınmış olmasıdır. Gerek taşradaki yerel mahkemelerde gerekse merkezde Divân-ı Hümâyûn'da, her türlü meselede ahalinin *arzu hâl* sunarak hak aramalarının önünde hukukî bir engel yoktu.³ Bu bağlamda *zimmî* statüsündeki gayrimüslim tebaanın da karşılaştıkları sorunlar hakkında mahallî ve merkezî adlî mercilere başvurmalarının önü açıktı. Mecburî ya da ihtiyarî hangi sebeple olursa olsun, Osmanlı mahkemelerine müracaat eden bir zimmînin davası, Müslümanlar için mer'î olan hukuka göre işlem görürdü. Zira Osmanlı Devleti'nde asıl olan, “kanunların genelliği” prensibiydi. Kanunnâmelerde vaz edilen genel kurallar, müslim ve gayrimüslim farkı gözetilmeksizin oluşturulmuştu. Münhasıran gayrimüslim tebaayı ilgilendiren hususlarda, kanunnâmeler içerisinde “kefereye mahsus ahvâlî beyân eyler” başlığı altında özel düzenleme yapılıyordu.⁴

Gayrimüslimlerin hukukî durumlarıyla bağlantılı mühim bir mesele de “millet sistemi” çerçevesinde adlî yargılama hususu ve yine bu bağlamda, gayrimüslim ruhanî liderlerin, cemaat mensuplarının davalarına bakma ve cezalandırma yetkilerine dair tartışmalardır.⁵ Ruhanî liderlerin, kendi cemaatleri üzerindeki yargılama hakkına ilişkin olarak literatürde yer verilen abartılı görüşlere katılmayan M. Kenanoğlu, bu alanda ruhanî liderlere tanınan yetkinin gerçek muhtevasının tespiti için çok sayıda belgenin incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yazarın bu husustaki görüşü, esas olarak gayrimüslim ruhanî liderlere âyinlerine ilişkin (dinî) meselelerde kendi cemaatleri üzerinde yetki tanındığı, *ahval-i şahsiye* veya cezaî alan haricindeki meselelerde var olduğu iddia edilen yargılama yetkilerininse, belgelerin eksik incelenmesi veya yanlış anlaşılmasından kaynaklandığı şeklindedir. Ayrıca gayrimüslim cemaat mensuplarının, hukukî bir mecburiyet olmadığı halde, sıklıkla davalarını kadı mahkemesine götürmeyi tercih etmeleri hakkında şunları yazmaktadır: “Gayrimüslimler birçok konuda kadı'nın yargılama alanı içinde idiler, kaldı ki zimmîler birçok konuda kadı'nın kararını tercih ediyorlardı.

³ Şikâyet mekanizmasını işleyişinin bütün tafsilatını şu eserde bulmak mümkündür: Murat Tuğluca, *Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

⁴ M. M. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 27-29.

⁵ Osmanlı millet sistemi üzerine tartışmaların tafsilatı için şuraya bakılabilir: M. M. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 30-56. Kenanoğlu kitabının ikinci bölümünü, “ruhanî reislerinin adlî yetkileri” bahsine ayırmıştır: *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 149 vd.

Müslüman mahkemelerini kullanmak onlara daha büyük teminat sağlıyordu veya bu mahkemeleri evlilik, boşanma ve aile hakları ile ilgili konularda kendi sert dinî kurallarından kaçınmak için bir araç olarak görüyorlardı. Sadece Müslümanların arasındaki değil, gayrimüslimler arasındaki akitler, muameleler, vesikalar ve diğer tür dokümanlar kadı kayıtlarında yer almaktadır. Rum, Ermeni ve Yahudiler yalnız devlet, hükümet ve Müslüman halk ile olan ilişkilerinde değil, kendi aralarında cemaat örgütlerinin çözeceği işlerde bile büyük bir inan ve güven ile müftülere ve hele mahkemelere başvurdukları her zaman görülen ve olağan sayılan işlerdendi.”⁶ Bizim incelediğimiz arşiv belgeleriyle ulaşılan neticelerin de yazarın çizdiği bu genel çerçeveye mutâbık olduğu görülmektedir.

Osmanlı hukuk sistemi kanunların genelliği prensibiyle tanzim edildiğine göre, hak arama yollarının da esas itibariyle bu prensiple mütenasip olduğu söylenebilir. Gayrimüslim cemaatin, dinleri ve ahvâl-i şahsiye kapsamına giren medenî hukukla alakalı hususlardaki uygulamalar bir yana bırakılırsa, Osmanlı hukuk sistemi içinde şu yollarla hak aradıkları görülmektedir: Mahallî (yerel) mahkemeye başvurma; itiraz veya infazdaki sıkıntı nedeniyle davayı üst mahkemeye taşıma; netice alınamaması durumunda Divân-ı Hümâyûn’a başvurmayada doğrudan Divân-ı Hümâyûn’a *arzu hâl* sunma. Son yıllarda sayıları gittikçe artan *şer’iye sicilleri* kaynaklı araştırmalar, yerel kadı mahkemelerinde hak aramaya dair zengin örnekler sunmaktadır.⁷ Ayrıca Osmanlı Arşivi’nde de taşra kadıları vasıtasıyla merkeze taşınmış davalarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Edirne’deki Rum reayanın, Kadı Abdullah Efendi vasıtasıyla merkeze taşıdıkları dava, buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. “Edirne’de sâkin tâife-i Rum reâyâsı huzûr-ı şer’e gelüp hâlâ mahrûse-i Kostantiniyye tarafına bir sene mukaddem şirret ü şekâvet ve fesadı zuhûr itmekle firâr iden Karamanlı keresteci Acı Arlu nâm zimmî...” sözleriyle başlayan Kadı Abdullah Efendi’nin bu arzında,

⁶ M. M. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 203. (İnalcık, “Ottoman Archival Materials on Millets”, s. 437 ve Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İctimai Tarihi*, 2, s. 42 naklen). Gayrimüslim tebaanın Osmanlı şer’î mahkemelerinde başvurmalarına dair birkaç örnek: Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 213.

⁷ Ümit Güler, *Osmanlı Kıbrıs’ında Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili*, (17. ve 18. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicillerine Göre), Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016. Ronald C Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York University Press, New York and Londond 1993. Ronald C. Jennings, *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, The ISIS Press, İstanbul 1999.

Edirne'deki Rum ahali tarafından şikâyetle konu olan Karamanlı zimmînin, başka bir diyara sürgün edilmesi istenmiştir. Nitekim taleplerine uygun şekilde Bursa'ya sürgününe karar verilmiştir.⁸

Kadı mahkemelerinde ve merkezde Divân-ı Hümâyûn'da görülen davalardan, ortalama ne kadarının gayrimüslim tebaaya ait olduğunu tespit etmek kolay değildir. Sadece bir fikir vermesi açısından bu konudaki birkaç araştırmaya işaret edebiliriz. *Şikâyet Defterlerini* temel alan bir araştırmada, 1649-1653 yılları arasında defterlerde Müslüman ahaliye ait 714 *hüküm* kaydına karşılık, gayrimüslimlerle alakalı kaydın 150 (%21'i) olduğu tespit edilmiştir.⁹ Üsküdar mahkeme kayıtları üzerine yapılan bir çalışmada ise, 1700-1750 yılları arasında tespit edilen yaklaşık 30.000 civarındaki sicil kaydı içinde, taraflardan en az birinin gayrimüslim olduğu kayıt sayısının 6.000'in üzerinde (%20'si) olduğu görülmüştür.¹⁰

Yerel mahkemelerde dava konusu edilmiş ya da merkezde Divân-ı Hümâyûn'a taşınmış vak'alar üzerinde modern dönem araştırmacılarının yaptığı çalışmalarda ulaştıkları sonuçlara bakılırsa, Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim tebaanın hak arama yollarının açık olduğuna hiç şüphe yoktur.¹¹ Bu çalışma için gözden geçirdiğimiz arşiv belgeleri şekli unsurlar, muhteva ve kararlar yönünden incelendiğinde, herhangi bir sebebe istinaden işleme alınmamış ya da karar mahiyetindeki *buyuruldu* kaydı olmayarak kadük bırakılmış tek bir vesikanın bile olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla gayrimüslim tebaanın Osmanlı merkezî idaresi nezdinde hak arama yollarının açık olduğu ve bu hakkın, ihtiyaç duyulan her durumda rahatça kullanıldığı

⁸ BOA, A.DVN, 1037/40 (23 Ramazan 1136 / 15 Haziran 1724).

⁹ Saliha Okur Gümrükçüoğlu, *Şikâyet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulaması (1649-1653)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 119, 126-127.

¹⁰ Nevzat Erkan, *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat, (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)*, Üsküdar Belediyesi Yayını, İstanbul 2015, s. 15.

¹¹ İstanbul'da merkezî idare nezdinden hak arama ve Divân-ı Hümâyûn'a arz sunma geleneği hususunda tafsilat için şu kaynağa bakılabilir: Ekrem Buğra Ekinci, *Ateş İstidâsı, İslâm-Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001. Gayrimüslim tebaanın hukukî durumu ve zimmîler hakkında: Maurits H. van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi, 18. yüzyılda kadılar, konsoloslara ve beratlılar*, Çeviren: Ali Coşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1014, s. 51 vd. Boogert bu çalışmada, merkezden uzak vilâyetlerden gelip İstanbul'da Divan'a arz sunmasının bazı maddî zorluklarına işaret etse de bunun sadece gayrimüslim tebaaya mahsus bir durum olmadığı ortadadır. Kaldı ki, maddî durumu zayıf ve hatta fiziksel yönden dezavantajlı kişiler tarafından sunulmuş arzuhâl örneklerine, arşiv belgeleri içinde sıklıkla rastlanmaktadır.

ortadadır. Bununla birlikte, gayrimüslimlerin hak aramasının hukukî ve teorik çerçevesi gibi hususlar için, bazısına atıf yaptığımız kaynaklara bakılabileceğini hatırlatmakla iktifa edelim. Zira bizim burada cevabını aradığımız asıl sorular, imparatorluğun taşra vilayetlerinde birtakım güç odaklarının (*âyan, kocabaşı*) ortaya çıktığı bir dönemde, *zimmî* statüsündeki gayrimüslim tebaanın, Osmanlı merkezî idaresiyle münasebetlerinin Divân-ı Hümâyûn'a sunulan *arzuhâller* çerçevesinde nasıl görüldüğüne dair genel bir manzara ortaya koymaktır. Bu bağlamda, örnekleme suretiyle seçilen belgeler şekil ve muhteva analizine tâbi tutulmuştur. Böylece öncelikle, *zimmî*lerin Divân-ı Hümâyûn nezdinde hak arama süreçlerinin bürokratik işleyişine bakılmıştır. Hemen ardından muhteva analizine geçilerek, *arzuhâllerin* nerelerden geldiği, sahiplerinin kimler olduğu, başlıca hangi problemleri dava konusu ettikleri ve taleplerinin ne şekilde cevaplandırıldığı hususları ortaya konulmuştur. Araştırmanın kaynağını teşkil eden *arzuhâllerin* özet bilgileri ise EK'te verilmiştir. Konu hakkında daha derinlikli çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için, bu listenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın asıl kaynağını, tamamı Osmanlı Arşivi'nde Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Kalemî (A.DVN) dosya usulü tasniflerinde bulunan "100 örnek *arzuhâl*" oluşturmaktadır. Belgeler, örnekleme suretiyle seçilmiştir. Belgelerin seçiminde, sadece *zimmî* ahaliye ait olmasının dışında başka bir ölçüt kullanılmamıştır. Her biri ayrı çalışma konuları olarak düşünülen *zimmî* tüccar ve Acem Ermeni tüccara ilaveten, Yahudî cemaat mensuplarının arzları da ihmal edilmiştir. Burada sadece herhangi bir resmî görev ifa etmeyen sıradan *zimmî* halkın *arzuhâlleri* incelenmiştir. Vesikaların en erken tarihli olanı 1107 [1695-96], en geç tarihli ise 1136 [1723-24] senesine aittir. Bu *arzuhâller*, Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde yaşayan *zimmî* halk tarafından Divân-ı Hümâyûn'a sunulmuştur. Vesikaların bazısının üzerinde *derkenar*, tamamında ise karar mahiyetindeki *buyuruldu* kaydı vardır.

Osmanlı Devleti'nde bürokratik işleyişin bir gereği olarak, diğer başka işlemlerde olduğu gibi, İstanbul'da Divân-ı Hümâyûn'a *arzuhâl* sunmanın da belirli kuralları vardı. Şekil şartları yönünden belgelerin, müslim veya gayrimüslim tebaaya ait olması arasında *elkab* ve imza kısımları haricinde farklılık yoktur. Bu durum müracaatların kabulü, işlem prosedürü ve

neticelendirilmesi bakımından da geçerlidir.¹² Osmanlı tebaası müslim ve gayrimüslim (*zimmî*) halkın sunduğu arzuhâllerde, sadece *elkab* cümlesini takip eden ve *târîf-i nefis* denilen kısımda farklılık vardır. Müslüman erkekler arzuhâle genellikle “bu kulları”, kadınlarsa “bu câriyeleri” diye başlardı. Buna karşılık gayrimüslim erkeklerin “bu zimmî kulları”¹³, kadınlar ise “bu zimmiye câriyeleri”¹⁴ ya da “bu Nasrâniye câriyeniz”¹⁵ şeklinde başlamaları genel kuraldı. Mamafih, zimmî ifadesine yer verilmeden tıpkı Müslüman ahalininki gibi başlayan arzuhâller de vardır.¹⁶ Gayrimüslim zimmî reayaya ait tipik bir arzuhâl, şu örnekteki gibi olurdu:

“Devletlü ve merhametlü Sultânım hazretleri sağ olsun,

Bu zimmî fukarâ kulları Tatarpazarı kazâsına tâbî' Buyberun nâm karyede sâkin olup bundan akdem yine Cisrimustafapaşa'da sâkin Mahmûd ve Nâib Efendi demekle ma'ruf nâm kimesnenin bu zimmî kulları ücret ile hidmet ider makûlesinden olup beş sene mikdârı merkûm Nâib Mahmûd Efendi'ye edâ-yı hidmet idüp ve yirmi iki buçuk kuruş bu kullarından nukud akçe ve yirmi kara sığır ve on inek-i gebe ve altı tosun ve dört dana ve altmış dört koyun ve bir eşek ve bir dahi beygir alup bu kulları merkûm Nâib Mahmûd Efendi'nin ol mikdar hakkımı talep eylediğimde virmeden ta'allül ü inâd ve muhâlefet idüp bu kulların bi-gayri hakkın der-zincir ve ayağıma bukağı koyup altmış gün habs idüp bu kullarına ziyâde gadr ve hayf olmağla ve mezbûr Nâib Mahmûd Efendi'nin tarafından Üstüyani nâm zimmiye vekil idüp ve kendü tarafından sulh oldu diyü ayağıma bukağı var iken bi-gayri hakkın ikrâh-ı mu'teber ile olan ikrâr-ı dîn şer'an sahih ve mu'teber değil iken bu kullarından ol mikdâr şeyimi alup gadr olmağla sultânımdan mercûdur ki mezbûr Nâib Mahmûd'un aldığı fuzûlî mahallinde verilmekte ta'allül ider ise Divân-ı Sofya'ya ihzar olunmak için Rumeli Paşası'na ve Sofya Mollası'na ve kadılarına hitâben mü'ekked hükm-i hümayun recâ olunur. Bâkî ferman sultânımıdır”¹⁷.

Arzuhâllerin hitap kısımları, yaygın şekilde aşağıdaki örneklerde görüldüğü

¹² Tafsilat için şu çalışmalara bakılabilir: Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili, Diplomatik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s. 303-315; Mehmet İpşirli, “Arzuhâl”, *DİA*, C. 3 (İstanbul 1991), s. 447-448; Halil İnalçık, “Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzar'lar”, *Osmanlı Araştırmaları*, VII-VIII (İstanbul 1988), s. 33-45.

¹³ “Bu zimmî fukarâ kulları...” (BOA, A.DVN, 240/37). “Bu zimmî re'âyâ kulları...”, (A.DVN, 242/42).

¹⁴ “Bu zimmiye câriyelerine...” (BOA, A.DVN, 448/95). “Bu zimmiye câriyeniz Galata kazâsı muzâfatından Kapudağı nâhiyesine tâbî' Satır nam karye sâkinelerinden olup...” (A.DVN, 890/32).

¹⁵ “Bu nasrâniye câriyeleri Çirmen kazâsına tâbî' Bektaşlı karyesi sâkinelerinden olup...” (BOA, A.DVN, 933/80).

¹⁶ “Arzuhâl-i kulları Kıbrıs kazâsına tâbî' Magosa Kalesi mütemekkinlerinden olup...” (BOA, A.DVN, 935/76). “Bu kulunuz Tokat sâkinlerinden İskender veledi Simiyon zimmîden aldığım...” (A.DVN, 938/34).

¹⁷ Filibe Tatarpazarı'ndan Balu-veledi Paratu'nun arzuhali: BOA, A.DVN, 336/24 (1118 / 1706-07).

gibi, devrin padişahına dua ifadesiyle başlar; akabinde arzuhâl sahibi kendisini tanıttırdı:

“Devletlü ve merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun. Bu zimmî re‘âyâ kulları Selanik kazâsına tâbî’ Semi nâm karye sâkinlerinden...”¹⁸

“Devletlü merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun. Bu ehl-i zimmet kulları Tırhala kazâsına tâbî’ Mecve nâm karye re‘âyâsından olup...”¹⁹

Şu ifadede görüleceği üzere, nadir olmakla beraber bazı arzların giriş kısmında, “zimmî” tabirine yer verilmediği de oluyordu:

“Devletlü ve merhametlü sultânım hazretleri sağ olsun. Bundan akdem İzvornik ve Srebreniçe kazasın küffâr gâret eyledikde...”²⁰

“Devletlü mürüvvetlü sultânım hazretleri sağ olsun. Mürd olan babam Kostantin nâm zimmî Rodoscuk sâkinlerinden olup...”²¹

Hitab ve târif-i nefis kısımlarının hemen ardından arzuhâl sahipleri, müracaata konu olan meseleyi olabildiğince kısa ve özlü bir şekilde aktarırlardı. Nihayet, “Sultânımdan mercûdur ki” diye başlayan kısımda, istek ve talepleri ne ise belirtirler ve imza kısmının yazılmasıyla arzuhâl ikmal edilmiş olurdu.

Belgelerin imza kısmında yaygın şekilde, arzuhâl sahibinin isminin yazılı olduğu görülmektedir. “Bende Kostantin sâkin-i Gelibolu”²² örneğinde olduğu gibi, nadiren arz sahibinin memleketi belirtildiği de oluyordu. Şayet arzuhâli sunanlar birden fazlaysa, ya tek tek adları yazılır veya “ahâlî-i karye”²³ ve “re‘âyâ fukarâsı”²⁴ gibi genel ifadelerle bir bakıma arzuhâl imzalanırdı. Şu örneklerde görüldüğü gibi, başka şekillerde imza edilmiş arzuhâller de vardır: “Zimmîyân-ı fukarâ-yı mezbûr”,²⁵ “eytâm-ı Aslan zimmî”,²⁶ “re‘âyâ-yı mezbûre kulları”,²⁷

¹⁸ BOA, A.DVN, 245/94 (1108 / 1696-97).

¹⁹ BOA, A.DVN, 866/54 (7 Receb 1133 / 4 Mayıs 1721).

²⁰ BOA, A.DVN, 242/30 (1107 / 1695-96).

²¹ BOA, A.DVN, 245/14 (1108 / 1696-97).

²² BOA, A.DVN, 887/33 (1133 / 1720-21).

²³ Rodos zimmîlerinin, cizye vergileri hakkında arzuhâli: BOA, A.DVN, 885/42 (1133 / 1720-21).

²⁴ Filibe halkının, kocabaşları hakkında arzuhâli: BOA, A.DVN, 885/78 (1133 / 1720-21).

²⁵ Filibe Tatarpazarı’nda sâkin zimmî ahalinin, kiliselerinde kullandıkları balmumu hakkında isteklerini hâvî arzuhâl: BOA, A.DVN, 336/76 (1118 / 1706-07).

²⁶ Ahyolu kazasından Aslan’ın, ölen babasından kalan miras hususunda arzuhâli: BOA, A.DVN, 875/98 (1133 / 1720-21).

²⁷ Kapudağı nâhiyesine bağlı köylülerin, kadim kiliseleri hakkında arzuhâlleri: BOA, A.DVN, 883/60 (1133 / 1720-21).

“Palahiye zimmîye câriyeniz”.²⁸

Çalışmamıza kaynaklık eden vesikaların muhteva (içerik) bakımından tahlili, gayrimüslim tebaanın Osmanlı merkezî idaresiyle olan münasebetlerinin anlaşılması bakımından önemlidir. Şikâyet veya talep mahiyetindeki arzuhâllerin, imparatorluğun daha ziyade hangi vilayetlerinden geldiği, başlıca ne gibi meseleleri Divân-ı Hümâyûn'a taşıdıkları, arz sahiplerinin adları/sosyal statüleri ve müracaatların nasıl sonuçlandığı gibi hususlar, muhteva analiziyle kabaca ortaya konmaya çalışılacaktır.

Öncelikle arzuhâllerin imza kısmına bakıldığında, bunların 71 adedinin tek bir kişi, geriye kalan 29 arzuhâlin ise birden fazla (müşterek) kişi tarafından imzalandığı görülmektedir. Arzuhâl sahiplerinin adlarından bazıları şöyledir: Nikolu, Andon, David, Despina, Dimitri, Dimitraki, Eniste, Françiska, Avanes, İsador, İstefan, Kosta, Kostantin, Kirko, Mardiros, Todori, Toma, Yani, Yorgi. Bunun yanı sıra Karagöz ve Bozoğlan şeklinde Türkçe ad taşıyan iki zimmî de vardır. Bazı arzuhâllerde Boğdan-veledi Malkoç, Eytâm-ı Aslan Zimmî, Kostantin sâkin-i Gelibolu, Yorgaki Kure gibi farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. Ahalinin toplu şekilde verdiği arzuhâllerin imza kısımları genellikle şu örneklerdeki gibidir: Ahâlî-i karye, Bende-i ahâlî, Fukarâ-yı mezbur, Kayseri Divriği'de sâkin zimmîyan, Reâya-yı mezbûre kulları, Yahudi fukarâsı. Arz sahipleri statülerini belirtmek için isimlerinin sonuna çoğunlukla *zimmî* tabirini eklemiştir.

Divân-ı Hümâyûn'a yapılan müracaatların yarıdan fazlası (55 arzuhâl), imparatorluğun Rumeli ve Balkan topraklarındaki şehir ve kasabalardan gelmiştir. Buna karşılık Anadolu vilâyetlerinden 30, adalardan 10, İstanbul'dan 4 arzuhâl vardır, 3 belgenin ise nereden geldiği (çıkış yeri) yazılmamıştır. Arzuhâl sahiplerinin yaşadıkları şehirler bakımından bir sıralama yapıldığında, başta Edirne'nin (5 arzuhâl) yer aldığı anlaşılmaktadır. Onu 4 arzuhâl ile İstanbul, Tekirdağ (Rodosçuk) ve Filibe takip etmektedir. Divriği, Kapudağı, Sakız ve Siroz'dan ise 3'er müracaat vardır. Bunlar hâricinde Atina, Dimetoka, Koniçe, Megri, Midilli, Niğbolu, Pınarhisar, Tırhala'dan 2'şer arzuhâl görülmektedir. Sadece 1'er müracaatın olduğu yerler ise şöyledir: Ağrıboz, Ahyolu, Alaçam, Alasonya, Ankara, Arnavudköy, Bursa, Çirmen, Depedelen, Diyarbakır, Drama, Elmalı, Erzurum, Giresun, Görice, Güğercinlik, Hemşin, İslimiye, İznikmid,

²⁸ BOA, A.DVN, 890/32 (1133 / 1720-21).

İzbornik, Kayseri, Kıbrıs, Limni, Malatya, Manisa, Maraş, Mardin, Marmara, Menlik, Mudanya, Nakşa, Niş, Nurkoba, Osmanpazarı, Rodos, Rusçuk, Rusyakası, Samakov, Sayda, Selanik, Şumnu, Tatarpazarı, Tokad, Ürgüb, Üsküdar, Vemişçe, Vidin, Yanya, Yanıpazar, Yenışehir ve Yergöğü.

Daha önce de işaret edildiği gibi, gayrimüslimlerin aile hukuku kapsamındaki davalarında yargı yetkisi cemaat mahkemelerine bırakılmıştı. Bu bağlamda ruhanî reisler evlenme, boşanma, nafaka, miras, tereke, vasiyet ve vakıf gibi özel hukuk alanlarında yetkiliydiler. Evlenme-boşanma cemaat hukukuna, miras-tereki davaları ise şer'î hukuka bırakılmıştı.²⁹ Ancak bazı araştırmacıların da vurguladığı gibi, gayrimüslimler açısından sınırlayıcı bu genel prensibe, uygulamada dikkat edilmediğine dair örnekler mevcuttur. Sayıları çok olmamakla birlikte, boşanmayla alakalı davalarda gayrimüslim tebaanın zaman zaman kadı mahkemelerine başvurduğu, hatta davayı Divân-ı Hümâyûn'a taşıdığı oluyordu. M. Kenanoğlu tarafından bu durum, Hristiyan cemaatin bağlı olduğu dinî uygulamaların boşanma hususundaki katı kurallarına karşılık, kadı mahkemelerinden karar çıkarmanın daha kolay olmasından ötürü buranın tercih edildiği şeklinde yorumlanmıştır.³⁰ Diğer bir çalışmada ise, ahvâl-i şahsiye kapsamındaki davaların kadılar önüne gelmesi, Osmanlı Devleti'nde yargı birliğinin büyük ölçüde sağlanmış olması ve ayrıca kadıların bu nevi davalara bakma yetkilerinin bulunmasıyla açıklanmıştır.³¹ Gayrimüslim tebaanın, medenî hukuk kapsamına giren davalarını Osmanlı yerel mahkemelerine taşımakta bir sakınca göremediklerini, şer'îye sicilleri üzerinde yapılan araştırmalarda rahatlıkla görmek mümkündür.³² Bizim incelediğimiz vak'aların konularının da işaret edilen araştırmacıların tespitleriyle büyük ölçüde mutabık olduğu görülmektedir. Arzuhâllere konu teşkil eden başlıca hususlar şöyledir:

²⁹ Tafsilat için şuralara bakılabilir: M. Âkif Aydın, *Kadı Sicillerinde İstanbul*, Genişletilmiş 2. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 33. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 245-277.

³⁰ M. M. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 203.

³¹ N. Erkan, *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat*, s. 16-17.

³² İstanbul'da mukim gayrimüslim tebaanın evliliklerinden doğan bazı uyuşmazlıklar için kadı mahkemesine başvurmaları hakkında, İstanbul kazalarının kadı sicillerini kaynak alan bir araştırma için şuraya bakılabilir: Mehmet Akman, "A Zimmi: "Let my wife be divorced from me three times": The Use of the Ottoman Kadi Courts by Zimmis for Family Law Issues", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, *Journal of Turkish Legal History*, Sayı: 12 (Güz, 2011), s. 7-16.

- Borç ve alacak davası (31 adet),
- İdarecilerden şikâyet (14 adet),
- Miras davası (13 adet),
- Vergi meseleleri (10 adet),
- Mal ve mülk davası (6 adet),
- Ceza (yaralama, öldürme) davası (5 adet),
- Mala-mülke tecavüzün men'i (4 adet),
- Gasp davası (2 adet),
- Zulümden şikâyet (2 adet),
- Kilise tamiri ve mütevelliliği (2 adet).

Bunların hâricinde her birisinde birer arzuhâl olmak üzere, şu konuların da Divan'a taşındığı görülmektedir: Evlilik davası, hırsızlıktan şikâyet, karısından şikâyet, komşu köyden şikâyet, komşudan şikâyet, mukataa iltizamı, köle azadı, yardım isteği ve yol izin talebi.

Görüleceği üzere, arzuhâllerin yaklaşık üçte biri borç ve alacak davası hakkındadır. Bunların büyük kısmında borçlu ve alacaklı gayrimüslimdir. Ancak zimmîlerin Müslümanlardan alacaklı olduğu vak'alar da vardır. Örneğin Hemşin kazası sâkinlerinden zimmî tüccar Şahin, aynı kazadan Abdi Reis'teki alacağını tahsil edemeyince Divân-ı Hümâyûn'a başvurmuş ve davasını desteklemek için Şeyhülislâm'dan bir de fetva almıştır.³³ Bu nevi davalarda, şayet davacı kişi İstanbul'da ikâmet ediyor, buna karşılık davalı uzak bir memlekette bulunuyorsa, bir mübâşir vasıtasıyla getirtilerek davalarının İstanbul'da görülmesini istediği oluyordu. Nisan 1721'de İstemad adlı zimmî, alacak iddiasında bulunduğu Sakız adasında sâkin Milaki'nin, şahidlerinin burada olduğu gerekçesiyle bir çavuş marifetiyle İstanbul'a getirtilmesi ve davalarının Divân-ı Hümâyûn'da görülmesini talep etmiş ve bu doğrultuda ferman yazılmasına karar verilmiştir.³⁴ Borç-alacak davalarında sıkça karşılaşılan bir husus da faizle borç para verip-almada (murâbahacılık/tefecilik) oranlar üzerindeki anlaşmazlığa dairdi. Dimetoka kazasında Goyahim zimmî, aynı kazadan Boşnak Salih'ten 10'u 11,5 hesabıyla ödenmek üzere 200 kuruş borç aldığı, ancak daha sonra bu kişinin 10'a karşılık 14 kuruş istediğinden şikâyetçi olmuştur.³⁵ Bunların

³³ BOA, A.DVN, 247/76 (1109 / 1697-98).

³⁴ BOA, A.DVN, 866/72 (Receb 1133 / Nisan 1721).

³⁵ BOA, A.DVN, 880/39 (1133 / 1720-21).

yanı sıra tüccardan olan kişilerin mahallî ahaliden alacak davası;³⁶ taşradaki halkın, İstanbul'daki işlerini belirli bir meblağ mukabilinde gördürmek üzere gönderdikleri adama, sözlerinde durmayarak ödeme yapmaktan vazgeçmeleri³⁷ gibi hususlarda çeşitli örnekler vardır. Yabancı devlet tebaası (*müste'men*) ile zimmî halk arasında da alacak davasına rastlanmaktadır. Konstantin Doca'nın 1722'deki müracaatı buna iyi bir örnektir. Yenipazar'da sâkin İngiltereli Nikolaki'den 400.000 akçeden fazla tutarındaki alacağını istediğinde, "ben İngiltereliyim dört bin akçeden ziyâde olan dâvamız Âsitâne'de görülür" diyerek ödemekten imtina etmiştir.³⁸

Gayrimüslimler, miras hukuku kapsamındaki meselelerinde Osmanlı adlî mercilerine başvurmakta hiçbir sakınca görmemişlerdir. Bu hususta Kenanoğlu'nun şu tespiti, bizim incelediğimiz belgelerle deteyit edilmektedir: "Gayrimüslimlerin miras ihtilaflarının şer'î mahkemede İslam hukukuna göre çözüldüğüne ait yığınla örnek vardır."³⁹ Nitekim arzuhâllerin %20'si mal-mülk ihtilafları ve miras davası hakkındadır. Bu neviden anlaşmazlıklarda arzuhâl sahiplerinin, çoğunlukla mal-mülklerine hâriçten haksız müdahale veya miras bölüşümündeki ihtilafların çözüm mercii olarak, mahallî kadı/nâib ve idarecilere hitaben ferman alınması yolunu tercih ettikleri görülmektedir. Örneğin Rodoscuk sâkinlerinden Dimitraki, ölen babasından miras kalan on beş dönümlük bağına, Paskal-oğlu Todoraki adlı zimmînin karısının kanunsuz şekilde el koyduğu iddiasıyla, davalarının Rodoscuk Kadısı huzurunda görülmesi için emir çıkartmıştır.⁴⁰ Mihaliç'ten Agob ve kardeşi Manik ise, ölen babalarından miras kalan ev ve dükkân üzerinde, babalarının sağlığında Müslümanlığı kabul eden diğer kardeşlerinin de hak talep ettiği iddiasıyla arzuhâl sunmuşlardır. Oysa iddialarına göre o, din değiştirdiği için mirastan hak almamalıdır. Bu hususta ellerindeki fetvaya uygun şekilde ferman yazılmasını sağlamışlardır.⁴¹ Şu vak'ada görüleceği gibi, bazen miras davasının tarafının devletle alâkalı olduğu durumlar da

³⁶ Niş tarafında ticaret yapan Bozoğlan adlı zimmînin, bazı müslim ve gayrimüslim kişilerden alacak iddiası: BOA, A.DVN, 883/64 (1133 / 1720-21).

³⁷ Megri kazasından üç zimmînin bu husustaki müşterek arzuhâli: BOA, A.DVN, 885/66 (1133 / 1720-21).

³⁸ BOA, A.DVN, 925/39 (Şevval 1134 / Temmuz 1722).

³⁹ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 255.

⁴⁰ BOA, A.DVN, 245/14 (1108 / 1696-97).

⁴¹ BOA, A.DVN, 943/7 (1134 / 1721-22).

görülmektedir: Tekirdağ Yenimahalle'de sâkin Bakaron zimmî Divân-ı Hümâyûn'a sunduğu arzuhâlde, orada babasından miras kalan ve dergâh-ı âlî yeniçerilerine tahsis edilen konağın kendisine iade edilmesi talebine karşılık olarak, kanuna aykırı şekilde rencide edilmemesi hususunda emir yazılmıştır.⁴²

Osmanlı Devleti'nde diğer hususlarda olduğu gibi, idareciler hakkında da şikâyet yolu açıktı. Nitekim araştırmaya konu arzuhâllerin %11'inin, çeşitli idarî sınıflardaki yöneticilerle alakalı olduğu görülmektedir. Bu sınıfa mensup *mîrimîran*, *nâib*, *voyvoda*, *subaşı*, *sipahi*, *yeniçeri* ve *kocabası* gibi kişiler hakkında toplam 11 şikâyet vardır. 1720-21'de Rodos kazasına bağlı Mis köyü ahalisi, vergilerini vaktinde ödedikleri ve mükellefiyetlerini yerine getirdikleri halde, *Mîrimîran* ve diğer *ehl-i örf* taifesinin, sadece maddî çıkar için kendilerine zulmettiklerini söyleyerek şikâyetçi olmuşlardır. Buna cevap mahiyetinde şu buyuruldu çıkmıştır: "Hilâf-ı şer'-i şerîf ve bilâ-emr-i münif ta'addîleri men' için hüküm buyuruldu."⁴³ Sayısı az da olsa, adlî mercilerden şikâyete de rastlanmaktadır. Nitekim sundukları müşterek arzuhâlde Filibe kazasına bağlı Koniş nâhiyesi halkı, içlerinden birisi öldüğünde, nâibin *resm-i gasilci* adıyla kanunsuz vergi almasından şikâyetçi olmuşlardır.⁴⁴ Nurkob kazasına tabi Sabunca köyünden Avaron adlı zimmî ise Bazarcık Voyvodası'ndan şikâyetçi olmuştur. İddiasına göre kiracılık yapan bu adam, bir şahsın malını taşırken biraz çıkanın kaybolmasını, adı geçen voyvoda baskı ve para koparmak için bir fırsat olarak görmüştür.⁴⁵ Kayseri Divriği kazasının zimmî ahalisi de 1720-21'de Divriği Voyvodası Halil Bey'den şikâyetçi olmuşlardır. Şikâyete konu mesele, kasabadaki kervansaray için Voyvoda tarafından kanunsuz biçimde kendilerinden döşek ve yorgan gibi eşya talep edilmesidir. Bu gibi kanunsuz işlerin men'i hususunda Divriği Kadısı'na emir yazılması hususunda *buyuruldu* çıkmıştır.⁴⁶ Rüstem Paşa Vakfı'na ait köylerden Arnavudköy ve Lekofça ahalisi, Mataracı diye meşhur olan Subaşı Mehmed'den şikâyetçi olmuşlardır. İddialarına göre Subaşı, kanunuz şekilde halkı tutuklayarak *cerîme* adıyla 70'er-80'er kuruş paralarını

⁴² BOA, A.DVN, 938/112 (1134 / 1721-22).

⁴³ BOA, A.DVN, 885/42 (1133 / 1720-21).

⁴⁴ BOA, A.DVN, 244/70 (1108 / 1696-97).

⁴⁵ BOA, A.DVN, 245/73 (1108 / 1696-97).

⁴⁶ BOA, A.DVN, 892/83 (1133 / 1720-21).

almıştır.⁴⁷ Polomi adlı zimmî Siroz kazasında Selçuk Sultan Vakfı'na bağlı Çerçiçe adlı köyde ikâmet etmektedir. Dedesi ve babasının ölümünden sonra, komşu köyün zâbiti gelerek, “sen benim reâyâm oğullarısın” demek suretiyle bunu kendi üzerine geçirmek istemiştir.⁴⁸ Bu konudaki diğer bir arzuhâlde, yirmi seneden beri İstanbul'da ikâmet ettiğini söyleyen Kıryakov adlı zimmî, Kayseri'den köy sipahisinin ortaya çıkarak, bunun kendi defterli reâyâsı olduğu gerekçesiyle *ispençe* vergisi talebini dava konusu yapmıştır. Cevap olarak “kânun üzere Divan'dan hüküm” yazılması hususunda *buyuruldu* çıkmıştır.⁴⁹ 1721-22'de Samakov kazasına bağlı Karaludor köyünden olan ve otuz senedir Sofya'da oturduğunu iddia eden Bozan zimmî, raiyeti olduğu gerekçesiyle kendisini kaldırıp köye iskân etmek isteyen bir sipahiden şikâyetçi olmuştur. Davasına dair fetva aldığı halde çıkan buyurulduda, fetvaya uyulmak yerine “kânun üzere Divan'dan hüküm” yazılmasına karar verilmiştir.⁵⁰ Rusikasrı kazasına bağlı bir zimmî, Karinabad kazasında Yeniçeri Hasan ile müştereken koyun aldığı, fakat daha sonra aralarında ihtilaf çıktığı gerekçesiyle şikâyetçi olmuştur. Elindeki fetvaya göre buyuruldu çıkmıştır.⁵¹ Taşradaki idarî sınıftan kabul edilebilecek olan gayrimüslim halkın temsilcileri olan *kocabaşılar* hakkında da birkaç şikâyete rastlanmaktadır. 1720-21'de Filibe kazasında sâkin “reâyâ fukârası”, Kocabaşı Enderun'dan şikâyetçi olmuşlardır. Vazifesi olmayan işlere karıştığı ve Rumeli Paşası tarafından bir mübâşir geldiğinde, bu bahaneyle haktan para toplayarak zimmetine geçirdiğini iddia ettikleri bu kişinin durumunun, Filibe Kadısı ve civardaki Pazarcık Kadısı tarafından araştırılmasını istemişlerdir. Taleplerine uygun şekilde ferman yazılmasına karar verilmiştir.⁵² İslimiye kazası *ehl-i zimmet reâyâsı* ise, 1721-22'de adlarını verdikleri dört kocabaşını, kendilerinden haksız şekilde para kopardıkları gerekçesiyle şikâyet etmişler, bunların vazifelerine son verilerek, yerlerine dört kişiyi önermişler ve bu teklifleri kabul edilmiştir.⁵³

Arzuhâllerin onu, vergi meselelerine dairdir. Vergiden şikâyetin,

⁴⁷ BOA, A.DVN, 242/42 (1107 / 1695-96).

⁴⁸ BOA, A.DVN, 243/32 (1107 / 1695-96).

⁴⁹ BOA, A.DVN, 880/87 (1133 / 1720-21).

⁵⁰ BOA, A.DVN, 938/9 (1134 / 1721-22).

⁵¹ BOA, A.DVN, 943/113 (1134 / 1721-22).

⁵² BOA, A.DVN, 885/78 (1133 / 1720-21).

⁵³ BOA, A.DVN, 943/8 (1134 / 1721-22).

batıda uzun savaşların devam ettiği yıllarda (1696-97) olması dikkat çekicidir. Drama'da sâkin zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, kendilerinin Zenice kazasına bağlı bir köyden on beş sene önce kalkıp geldikleri, ancak köy zâbitinin kanunsuz şekilde yeniden köye iskân için kendilerini taciz ettiğinden şikâyetçi olmuşlardır. Meselenin “kânun üzere halli” için buyuruldu çıkmıştır.⁵⁴ 1706-07 tarihinde Mardin zimmîleri, henüz mükellef olmayan ufak çocuklarından da *cizye* talep ettiği iddiasıyla Cizyedar Süleyman'dan şikâyetçi olmuşlar, buna karşılık kanunsuz şekilde aldığını geri iade etmesine karar verilmiştir.⁵⁵ Aynı tarihte Filibe ve Tatarpazarı zimmîleri ise, kiliselerindeki âyinler sırasında yaktıkları balmumundan, Filibe Nâzırı olanların kanunsuz *balmumu vergisi* istediğinden yakınmışlardır. Bu hususta daha önce Filibe Mollası'na yazılan Nisan 1702 tarihli hükme istinaden, kanunsuz vergi talep edilmemesine karar verilmiştir.⁵⁶ Bunların hâricinde, gayrimüslim tebaayı İstanbul'da hak aramaya mecbur eden nedenler arasında bazı şahsî meseleler, cinayet/yaralama, gasp, hırsızlık ve mülke tecavüz gibi hususlar da görülmektedir.

Divân-ı Hümayun'a sunulan bir arzuhâl, standart birtakım işleme tâbi tutulurdu. Şâyet arz konusu, daha önce yazılmış bir fermana, malî ya da adlî bir kayda bakılmasına ihtiyaç duyulan bir husustaysa, konuyla alakalı kaydın *derkenar* şeklinde çıkarılması istenirdi. Bununla birlikte, gözden geçirilen gayrimüslim arzuhâllerinin çoğunda derkenar kaydının bulunmadığı görülmektedir. Rutin prosedüre uygun şekilde, bu safhanın ardından sultan adına icra gücünü elinde bulunduran ve *buyuruldu* yazmaya yetkili olan sadrazam, kazasker veya defterdardan hangisinin görev alanına giriyorsa, onun tarafından *buyuruldu* yazılması suretiyle müracaat cevaplanmış oluyordu. Nitekim araştırma konusu olan 100 arzuhâlin tamamı bu minval üzere işlem görmüştür.

Arzuhâlleri neticeye bağlayan buyuruldu kayıtlarında, “kânun üzere hüküm buyuruldu”⁵⁷ ve “derkenârı mücebince şer'ile hüküm buyuruldu”⁵⁸ gibi standart ifadeler kullanılmıştır. Bununla birlikte dikkat çekici bir

⁵⁴ BOA, A.DVN, 244/78 (1108 / 1696-97).

⁵⁵ BOA, A.DVN, 336/28 (1118 / 1706-07).

⁵⁶ BOA, A.DVN, 336/76 (1118 / 1706-07).

⁵⁷ BOA, A.DVN, 243/32 (1107 / 1695-96).

⁵⁸ BOA, A.DVN, 500/58 (12 Zilkade 1122 / 2 Ocak 1711).

durum, dava sahiplerinin haklılıklarını ispat için *fetva* ve *hüccet* almaları, buna göre Divan'dan karar yazdırmak istemeleridir.⁵⁹ Nitekim toplam 19 arzuhâlde fetvaya, 2 vak'ada ise hüccete göre karar verilmiştir. Böylesi arzuhâllerin buyuruldu kayıtları şu örneklerdeki gibidir: "Fetvâ-yı şerîfe mücebince hüküm buyuruldu",⁶⁰ "temessüki mücebince şer'ile hüküm buyuruldu".⁶¹ Şayet dava hakkında kadı/nâib *îlâmı* varsa, bu defa "îlâmları mücebince amel olunmak buyuruldu"⁶² şeklinde karar yazılıyordu. Ayrıca şu örneklerde görüldüğüne benzer biçimde buyuruldu kayıtlarına da rastlanmaktadır:

"Elinde olan temessüki şer' u kânuna muvâfık ise rencîde olunmaya deyü emr-i şerîf verilmek buyuruldu"⁶³.

"Mücebince Bursa'ya nefy ü iclâ olunmak içün hüküm buyuruldu"⁶⁴.

"Mücebince Divân-ı Hümâyûn tarafından hüküm buyuruldu"⁶⁵.

"Mahallinde şer'ile görölüp hüccet-i şer'iyeye mugâyir hilâf-ı şer' ta'addîleri men' ü def' oluna diyü hüküm buyuruldu"⁶⁶.

"Toprak Kādîsi ile ma'an Ağrıboz Kādîsi şer'ile ahvalleri görölüp ihkâk-ı hakk olunmak üzere Divan'dan hüküm buyuruldu"⁶⁷.

Bu araştırmanın asıl kaynaklarını teşkil eden arzuhâllerin özetleri EK olarak verilmiştir. Burada, zimmî reâyânın Divân-ı Hümâyûn nezdinde hak aramalarına neden olan başlıca hususların neler olduğunu topluca görmek mümkündür.

Netice

Bünyesinde, etnik ve dinî farklılıkları olan birçok milleti barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nda, kamu ve özel hukuk alanına giren meselelerde sistemin nasıl çalıştığının layığıyla anlaşılabilmesi, hiç şüphe yok ki, geniş

⁵⁹ Davalarda karar üzerinde fetvanın etkisi ve rolü hakkında şuraya bakılabilir: M. Âkif Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, s. 51-52.

⁶⁰ BOA, A.DVN, 883/83 (1133 / 1720-21).

⁶¹ BOA, A.DVN, 875/98 (1133 / 1720-21).

⁶² BOA, A.DVN, 866/54 (7 Receb 1133 / 4 Mayıs 1721).

⁶³ BOA, A.DVN, 20/59 (evahir-i Zilkade 1016 / Mart 1608 ortası).

⁶⁴ BOA, A.DVN, 1037/40 (23 Ramazan 1136 /).

⁶⁵ BOA, A.DVN, 1047/5 (1136 /).

⁶⁶ BOA, A.DVN, 1047/17 (1136 /).

⁶⁷ Atina sâkinlerinden Dimitraki zimmînin, babasından intikal eden mirasla alakalı arzuhâli: BOA, A.DVN, 899/44 (1133 / 1720-21).

zaman ve mekân aralığında olabildiğince çok hukukî vak'a incelenmesiyle mümkün olabilecektir. Esasen bu araştırmanın amacı da seçilen örnek belgeler üzerinde yüzeysel çözümlemeler yaparak, Osmanlı hukuk tarihi çalışmalarına ufak bir katkı sağlamaktan ibarettir. Bu bağlamda gözden geçirilen 100 örnek *arzu-hâl* ve bunlara ilaveten yararlanılan diğer arşiv vesikalarından çıkarılan neticeleri şöyle hülâsa edebiliriz: Öncelikle, Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim *zimmî* tebaanın, Divân-ı Hümâyûn nezdinde hak aramasına hukukî bir mâni olmadığı gibi, uygulamadan kaynaklanan belirgin arızanın da bulunmadığı açıktır. Gayrimüslimlerin, mahallî düzeyde kadı mahkemesine ya da merkezde Divân-ı Hümâyûn'a müracaatlarının, henüz kabul aşamasında herhangi bir engellemeyle karşılaşp karşılaşmadıklarını veya ayrımcılığa uğrayıp uğramadıklarını bilmek ise güçtür. Belgeler üzerindeki *derkenar* ve *buyuruldu* kayıtlarına bakıldığında, şekil ve muhteva yönünden, Müslüman tebaanın müracaatına verilen karşılıkla tamamen aynı olduğu görülmektedir.

Arzuhâllerin %55'i, gayrimüslim nüfusun yoğun şekilde yaşadığı Rumeli ve Balkan vilayetlerinden gelmiştir. Keza %10'luk paya sahip adaları da bu bağlamda düşünebiliriz. Arzuhâl sahiplerinin büyük kısmı tek kişidir. Birden fazla imzalı ya da bütün bir köy ahalisi adına yazılan arzlar da vardır. Gayrimüslim tebaayı İstanbul'da hak aramaya mecbur eden meseleler çeşitlidir. Ancak borç-alacak, mal-mülk ihtilafı ve miras davaları, toplam müracaatların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bunları cinayet, yaralama ve çeşitli konulardaki şahsî davalar, vergiden şikâyet, sipahiden/yeniçeriden şikâyet, kocabaşidan ve voyvodadan şikâyet takip etmektedir. Cizye, kilise tamiri, kilise vakfı, yol izin talebi gibi hususlarda birer arzuhâl vardır. Ahvâl-i şahsiye kapsamına giren evlilikle alakalı sadece iki müracaatın olduğu, buna karşılık miras anlaşmazlıklarını Divân-ı Hümâyûn'a taşımakta heveskâr davrandıkları görülmektedir. Bu durum, Osmanlı hukuk tarihçilerinin, yukarıda bazılarına atıf yaptığımız tespitlerini teyit eden bir husustur. Cemaat hukukuna dâhil evlilik gibi hususlarda da nadiren arzlara rastlanmaktadır. Arzuhâllerin kabul, muamele ve cevaplama süreçlerinde, Müslüman halka uygulanandan farklı bir muamele görülmemektedir. Bunların 19'una *fetvâya* göre, 2'sine ise *hüccet-i şer'iyeye* göre cevap verilmiş olması dikkat çekicidir.

Medenî hukuk kapsamına giren evlenme, boşanma ve miras gibi konularda gayrimüslim halkın davaları, genel olarak mensubu oldukları cemaat mahkemelerinde görülürdü. Aralarındaki bir ceza ya da tazminat davasına da

yine kendi mahkemeleri bakardı. Öte yandan Müslüman halkla arasında hukukî bir sorun olduğunda, bu defa davanın Osmanlı mahkemelerinde görülmesi zorunluydu. Bununla birlikte uygulama örnekleri incelendiğinde gayrimüslim halkın, kendi aralarında ve hatta medenî hukuk kapsamına giren davaları da mahallî kadıya götürmekte, buradan netice alamamaları halinde merkezde Divân-ı Hümayun'a taşımakta bir sakınca görmedikleri ve bu hususta herhangi bir engellemeyle de karşılaşmadıkları görülmektedir. Ancak yine de katı genellemeler yapmak yerine, farklı zaman ve mekânlara ait olabildiğince fazla adlî vak'a örneğinin derinlikli analiz edilmesi, Osmanlı zimmet hukuku ve bu bağlamda gayrimüslim tebaanın hak arama kültürünün doğru anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümayun Kalemi (A.DVN)^{68*}.

Kitap ve Makaleler

Akman, Mehmet, "A Zimmi: "Let my wife be divorced from me three times": The Use of the Ottoman Kadi Courts by Zimmis for Family Law Issues", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Journal of Turkish Legal History*, Sayı: 12 (Güz, 2011), s. 7-16.

Aydın, M. Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın Dağıtım, 8. Baskı, İstanbul 2010.

_____, *Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet*, Klasik, İstanbul 2014.

_____, *Kadı Sicillerinde İstanbul*, Genişletilmiş 2. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.

Boogert, Maurits H. van den, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, 18. yüzyılda kadılar, konsoloslar ve berathılar, Çeviren: Ali Coşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1014.

Ekinci, Ekrem Buğra, *Ateş İstidâsı, İslâm-Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.

Ercan, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal*,

⁶⁸ * Yararlanılan belgelerin dosya ve gömlek numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

- Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.
- Erkan, Nevzat, *Osmanlı Üsküdar'ında Toplumsal Hayat, (18. Asır Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri)*, Üsküdar Belediyesi Yayını, İstanbul 2015.
- Güler, Ümit, *Osmanlı Kıbrıs'ında Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili, (17. ve 18. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicillerine Göre)*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2016.
- Gümrükçüoğlu, Salih Okur, *Şikâyet Defterleri Işığında Osmanlı Hukuku ve Uygulaması (1649-1653)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- İnalcık, Halil, "Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzar'lar", *Osmanlı Araştırmaları*, VII-VIII (İstanbul 1988), s. 33-45.
- İpşirli, Mehmet, "Arzuhâl", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 3 (İstanbul 1991), s. 447-448.
- Jennings, Ronald C., *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York University Press, New York and London 1993.
- _____, *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, The ISIS Press, İstanbul 1999.
- M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi, Mit ve Gerçek*, Klasik, İstanbul 2004.
- _____, "İslam-Osmanlı Hukukunda Zimmîler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, Cilt: III, Sayı: 5, İstanbul 2005, s. 553-574.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili, Diplomatik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998.
- Tuğluca, Murat, *Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

EK: 100 ÖRNEK ARZUHÂL

Arzuhâl 1:

Tarihi: 1107 [1695-96]

Sahibi: Toma

Yeri: İzvornik, Srebreniçe

Konusu: Mülk toprak gasbı, Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Bu zimmî, İzvornik ve Srebreniçe kazaları işgaline uğradığında, düşmanın buradaki köylerini de bastığı, fakat çok geçmeden Hüseyin Paşa tarafından köylerinin kurtarıldığı, bundan sonra köylerine vardıklarında topraklarına Müslüman iki kişi tarafından el konulmuş olduğu iddiasıyla, geri alabilmek için yardım talep etmektedirler.

Karar: Evrakı Defterdar Efendi'nin görmesinden sonra, şayet düşmandan kurtarıldığında orası kendi tasarrufundaya hariçten kimseye müdahale ettirilmemesi, hâlî ve harap durumdaysa imarı hususunda hüküm yazılması.⁶⁹

Arzuhâl 2:

Tarihi: 1107 [1695-96]

Sahibi: Köy ahalisi

Yeri: Arnavudköy

Konusu: Subaşı'nın zulmünden şikâyet

Özeti: Rüstem Paşa Vakfı mülhakatından olan bu zimmî köylüler, subaşıları olan Mataracı Mehmed'in haksız yere ahaliden bazılarını hapsedip *cerîme* adıyla paralarını kopardığından şikâyetle haklarını talep etmektedirler.

Karar: Kanunsuz şekilde aldığı şey varsa geri alıverilmesi için emir (*hüküm*) yazılması.⁷⁰

Arzuhâl 3:

Tarihi: 1107 [1695-96]

Sahibi: Yani

Yeri: Menlik (Timurhisar, Sokol)

Konusu: Kasaba imamından şikâyet

Özeti: Menlik kazasının bir köyünden olan bu zimmî, kasaba imamının gelerek kendisinden alacak iddiasında bulunduğunu söyleyerek, bu şekilde haksız yere para istenmemesi hususunda ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷¹

Arzuhâl 4:

Tarihi: 1107 [1695-96]

Sahibi: Polomi(?)

Yeri: Siroz, Çerniçe (Karadağ, İskenderiye)

Konusu: Köy zâbitinin zulmünden şikâyet

Özeti: Siroz kazasındaki Selçuk Sultan Vakfı köylerinden olan bu zimmî, komşu köyün zâbitinin gelerek kendisinden kanunsuz şekilde para istediğinden bahisle, bunun men'i için ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷²

Arzuhâl 5:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Zimmîlerin müşterek arzuhâli

Yeri: Filibe, Koniş

Konusu: Nâibin fazla vergi talebinden şikâyet

Özeti: Filibe kazasına bağlı Koniş nâhiyesi halkının müşterek arzuhâlinde, içlerinden birisi öldüğünde nâhiye nâibinin *resm-i gasilci* adıyla kendilerinden haksız yere para kopardığı iddiasıyla, bunun men'i için ferman talep edilmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷³

Arzuhâl 6:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Dimitri, Raşko, Somka(?) ve diğer zimmîler

Yeri: Drama

Konusu: İспенçe vergisi

Özeti: Drama sâkinlerinden olan bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, defterli reâyâsı oldukları Zenice kazasından on beş sene önce göç ettikleri, buna göre *ispence* ve diğer vergilerini de ödedikleri halde, eski köylerinin zâbiti tarafından hâlâ vergi talep edildiği iddiasıyla, bunun men'i için emir yazılması istenmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷⁴

⁶⁹ BOA, A.DVN, 242/30.

⁷⁰ BOA, A.DVN, 242/42.

⁷¹ BOA, A.DVN, 242/83.

⁷² BOA, A.DVN, 243/32.

⁷³ BOA, A.DVN, 244/70.

⁷⁴ BOA, A.DVN, 244/78.

Arzuhâl 7:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Dimitraki

Yeri: Rodoscuk (Tekirdağ)

Konusu: Mülk ihtilafı

Özeti: Rodoscuk sâkinlerinden olan bu zimmî, ölen babasından intikal eden 15 dönümlük bağına, Paskal-oğlu Todoraki adlı zimmînin karısının haksız yere el koyduğu iddiasıyla, davalarının kadı huzurunda görülmesi için Rodoscuk Kadısı'na hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.⁷⁵

Arzuhâl 8:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Kosta, Dimitri, Yorgi

Yeri: Siroz

Konusu: Sipahiden şikâyet; Müslüm-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Siroz kazasına bağlı köyden olan bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde köylerindeki Sipahi Derviş'in, kendi reâyâsı oldukları gerekçesiyle bunların üzerine musallat olarak zulmettiği iddiasıyla, zulmün men'i için Siroz Kadısı'na hitaben ferman talep edilmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷⁶

Arzuhâl 9:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Avaron Zimmî

Yeri: Nurbob

Konusu: Voyvodanın zulmünden şikâyet

Özeti: Nurbob kazasından olan bu kişi kiracılık yapmaktadır. İddiasına göre kira ile getirdiği adamın çukasından bir miktarının zâyî olduğu halde adam davacı olmamıştır. Fakat bu bahaneyle Bazarcık Voyvodası, kanunsuz şekilde bundan para koparmıştır. Parasının geri alınması için ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷⁷

Arzuhâl 10:

Tarihi: 1108 [1696-97]

Sahibi: Köy ahalisi

Yeri: Selanik

Konusu: Borç ve alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Selanik'e bağlı Semi köyü sâkinlerinin müşterek arzuhâlidir. İddialarına göre bundan yirmi sene önce, yine bu köy sâkinlerinden Ahmed adlı kişiden aldıkları borcu geri ödedikleri halde, kanunsuz şekilde zorla paralarını almaya devam etmiştir. Onun ölümünden sonra bu defa kardeşi Hüseyin de yanı sıra paralarını koparmıştır. Bu husustaki mağduriyetlerinin Selanik Kadısı huzurunda görülecek davayla giderilmesi için ferman talep etmektedirler.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.⁷⁸

Arzuhâl 11:

Tarihi: 1109 [1697-98]

Sahibi: Kirağos

Yeri: Ankara

Konusu: Miras meselesi

Özeti: Ölen babasından miras kalan mal ve eşyayı, vâsisi olan amcası Mildar kassam defterine göre el koymuştur. Fakat o da ölünce, mala el koyan başka varisler hakkını vermemek suretiyle bunu mağdur etmişlerdir. Mirastan hakkının alınması hususunda Ankara müftüsü ve paşasına hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁷⁹

Arzuhâl 12:

Tarihi: 1109 [1697-98]

Sahibi: Tüccar Şahin

Yeri: Hemşin (Trabzon)

Konusu: Alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Hemşin kazasından olan bu kişi, yine aynı kazadan Abdi Reis'te alacağı olduğunu, talep ettiğinde vermediğini, bu hususta elinde Şeyhülislâm fetvası da bulunduğunu söyleyerek, alacağının tahsili için Hemşin Kadısı ve Göyne Mütesellimi'ne hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Fetva gereğince kanuna uygun şekilde

⁷⁵ BOA, A.DVN, 245/14.

⁷⁶ BOA, A.DVN, 245/35.

⁷⁷ BOA, A.DVN, 245/73.

⁷⁸ BOA, A.DVN, 245/94.

⁷⁹ BOA, A.DVN, 247/40.

emir (*hüküm*) yazılması.⁸⁰

Arzuhâl 13:

Tarihi: 1109 [1697-98]

Sahibi: Karagöz, Mardiros, Avanes, Yaçaf-oğlu(?)

Yeri: Maraş

Konusu: Mal ve para gasbı; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Maraş sancağında ikâmet eden zimmîler, burada *ehl-i örf* ile ittifak yapan Mehmed adlı kişinin, kanunsuz şekilde kendilerinden para koparmasından şikâyetçi olmuşlardır. Ellerindeki fetva gereğince mağduriyetlerinin giderilmesini istemektedirler.

Karar: Fetva gereğince kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁸¹

Arzuhâl 14:

Tarihi: 1118 [1706-07]

Sahibi: Panayod

Yeri: Midilli

Konusu: Mal (köle) gasbı; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Mısır tüccarından olan bu kişi, on bir yaşındaki kölesiyle Midilli adasına geldiğinde, İsmail Paşa'nın bu köleyi zorla elinden alarak sarayına götürdüğü şikâyetiyle, kölesinin geri aliverilmesi için Midilli Kadısı'na hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Şâyet köle İslâmiyeti kabul etmemişse talebe uygun şekilde emir yazılması.⁸²

Arzuhâl 15:

Tarihi: 1118 [1706-07]

Sahibi: Balu veledi Poratu

Yeri: Tatarpazarı (Filibe)

Konusu: Alacak davası; Nâibden şikâyet; Müslüm-gayrimüslim

Özeti: Tatarpazarı'ndan olan ve hizmetkârlıkla geçimini sağlayan bu zimmî, daha önce Cisrimustafapaşa'da sâkin olan Nâib Mahmud Efendi'ye hizmet etmiştir. Bunun karşılığı olarak hakkı olan nakit para, mal, hayvan ve

eşyayı talep ettiğinde, Mahmud Efendi vermediği gibi bunu zincire vurmuştur. Mağduriyetinin Sofya Mahkemesi'nde görülecek davada giderilmesi için adı geçen zanlının mahkemede hazır bulundurulması hususunda Rumeli Paşası ve Sofya Mollası'na hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁸³

Arzuhâl 16:

Tarihi: 1118 [1706-07]

Sahibi: Mardin zimmîleri

Yeri: Mardin

Konusu: Kanunsuz cizyeden şikâyet; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Mardin zimmîleri bu arzuhâlde, ödemeleri gereken cizyelerini görevli olan kişiye verdikleri halde, Cizyedar Hüseyin'in ufak çocuklardan da kanunsuz şekilde 50'er kuruş cizye aldığını iddia etmektedirler. Mağduriyetlerinin giderilmesi hususunda Diyarbakır Valisi'ne ferman yazılmasını istemektedirler.

Karar: Kanunsuz şekilde aldığının iadesi için emir yazılması.⁸⁴

Arzuhâl 17:

Tarihi: 1118 [1706-07]

Sahibi: Filibe ve Tatarpazarı zimmîleri

Yeri: Filibe ve Tatarpazarı

Konusu: Kilisede balmumu vergisi talebinden şikâyet

Özeti: Filibe ve Tatarpazarı zimmîlerinin bu müşterek arzuhâlinde, kiliselerinde kullanılan balmumundan Filibe Nâzırı için gelir yazılmış değilken, kanunsuz şekilde vergi adıyla para talep edildiği iddiasıyla, bunun men'i hususunda daha önce Filibe Mollasına yazılmış olan fermanın derkanar olarak çıkarılıp, tekrar buna göre emir yazılmasını talep etmektedirler.

Karar: Derkenara uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁸⁵

Arzuhâl 18:

Tarihi: 21 Muharrem 1121 [2 Nisan 1709]

⁸⁰ BOA, A.DVN, 247/76.

⁸¹ BOA, A.DVN, 247/78.

⁸² BOA, A.DVN, 335/31.

⁸³ BOA, A.DVN, 336/24.

⁸⁴ BOA, A.DVN, 336/28.

⁸⁵ BOA, A.DVN, 336/76.

Sahibi: Fotini(?) nasraniye

Yeri: Belli değil

Konusu: Miras ve mülk ihtilafı

Özeti: Bu kadın arzuhâlinde, pederi ve annesinden miras olarak intikal eden ev ve eşyaya başkaları el koymak istediği iddiasıyla, davalarının bütün "kefere" huzurunda görülmesini talep etmektedir. Karar: Tüm gayrimüslim halk huzurunda haklaştırmaları.⁸⁶

Arzuhâl 19:

Tarihi: 21 Rebiülevvel 1133 [20 Ocak 1721]

Sahibi: Yurolimo

Yeri: Nakşa Adası

Konusu: Şahsın zulmünden şikâyet

Özeti: Bu kişi Akdeniz Nakşa adasında iken, yedi-sekiz senedir üzerine musallat olan Nikola adlı zimmi ile olan davası daha önce Kaptan Paşa marifetiyle Kasımpaşa Nâibi huzurunda görülmüştür. Mağduriyetinin, bu dava kararına göre giderilmesini talep etmektedir. Mahkemede verilen karar (îlâm) da derkenar olarak çıkarılmıştır.

Karar: İlâma uygun hareket edilmesi ve buna göre emir (hüküm) yazılması.⁸⁷

Arzuhâl 20:

Tarihi: 7 Receb 1133 [4 Mayıs 1721]

Sahibi: Krikor

Yeri: Tırhala

Konusu: Karısından şikâyet

Özeti: Tırhala'dan olan bu zimmi, karısının daha önce kendisini zehirlemek istediği, Tırhala Kadısı huzurunda görülen davada suçunu ikrar ettiği halde, daha sonra kendisi hakkında İstanbul Rum Patriği'ne şikâyetçi olduğu, Patriğe rüşvet vererek boşanmalarının iptaline dair karar çıkarttığını iddia etmektedir. Bunun üzerine Rumeli Kazaskeri'ne giderek, haklılığına dair hüccet aldığını söylemekte ve buna göre emir yazılmasını talep etmektedir.

Karar: İlâma göre hareket edilmesi.⁸⁸

Arzuhâl 21:

Tarihi: evâil-i Receb 1133 [Nisan 1721 sonu]

Sahibi: İstemaz(?)

Yeri: Sakız

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu zimmi, Sakız adasında sâkin Milaki adlı zimmiye alacağını tahsil edemediği gerekçesiyle Divân'a başvurmuştur. Şâhidleri İstanbul'da bulunduğu için, davalısının buraya getirilmesi hususunda daha önce ferman çıkartmış, onu getirmek üzere Sakız'a çavuş gönderildiğinde adam firar etmiş, sonra tekrar gelmiştir. Halen Sakız Voyvodası tarafından tutuklanmış olan alacaklısı Milaki'nin İstanbul'a getirtilerek Divân'da haklaştırma talep etmektedir.

Karar: Molla'nın arzı hıfz olunup, daha önce verilen ferman gereğince adı geçen kişinin İstanbul'a getirtilmesi.⁸⁹

Arzuhâl 22:

Tarihi: 11 Şaban 1133 [7 Haziran 1721]

Sahibi: Zakariya veledi Penayod

Yeri: Belli değil

Konusu: Cizyeden muâfiyet talebi

Özeti: Kör olan ve işe güce kudreti bulunmayan, bundan ötürü cizye vermeye gücü yetmeyen bu adam, cizye şartları gereğince muaf tutulmasını talep etmektedir. Talebi üzerine, cizye şartı derkenar olarak çıkarılmıştır ki, burada muaf tutulmak yerine, üçte bir oranında cizye alınması şartı vardır.

Karar: Derkenara uygun şekilde emir (hüküm) yazılması.⁹⁰

Arzuhâl 23:

Tarihi: 27 Şaban 1133 [23 Haziran 1721]

Sahibi: Yahudi fukarâsı

Yeri: Sayda

Konusu: Haksız vergiden şikâyet

Özeti: Gemi ile Sayda İskelesi'ne yanaşan bu Yahudi, kânun üzere gümrük vergisini limandaki gümrükçüye verdiğini, bunun hâricinde müdahale edilecek bir durum olmadığı halde, Sayda gümrükçüleri tarafından beş altı seneden beri gafar akçesi adıyla kanunsuz vergi talebiyle zulme uğradığı iddiasıyla, bunun men'ini talep etmektedir.

⁸⁶ BOA, A.DVN, 448/95.

⁸⁷ BOA, A.DVN, 861/20.

⁸⁸ BOA, A.DVN, 866/54.

⁸⁹ BOA, A.DVN, 866/72.

⁹⁰ BOA, A.DVN, 868/73.

Karar: Mesele hakkındaki cârî uygulamanın şartları Başmuhasebe Kalemî tarafından derkenar olarak çıkarıldıktan sonra, kanuna ve geçmiş uygulamalara aykırı şekilde zulmedilmemesi hususunda *hüküm* yazılması.⁹¹

Arzuhâl 24:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Eniste

Yeri: İstanbul

Konusu: Alacak meselesi

Özeti: İstanbul sâkinlerinden olan Eniste zimmî, Üsküdar'a bağlı Karamürsel nâhiyesinin Ereğli köyündeki bir zimmiden alacak iddiasında bulunmaktadır.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.⁹²

Arzuhâl 25:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Eytam-ı Aslan

Yeri: Ahyolu (Silistre)

Konusu: Mal-mülke tecavüzün men'i talebi

Özeti: Aslan adlı zimmînin yetimine ait bu arzuhâlde, babalarından miras olarak sitikal eden arazi ve emläke, hâriçten Üskübî adlı zimmînin kanunsuz şekilde taarruz ettiği iddiasında bulunulmakta ve bu husustaki mağduriyetlerinin giderilmesi için Ahyolu Kadısı'na hitaben ferman talep edilmektedir.

Karar: Temessüküne uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁹³

Arzuhâl 26:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Koyasim(?)

Yeri: Dimetoka (Yanya)

Konusu: Borç meselesi; Faizcilikten şikâyet

Özeti: Dimetoka kazasına bağlı Derbend Karabekiri köyünden Koyasim adlı zimmî, yine Dimetokalı Boşnak Salih'ten 10'u 11,5 hesabıyla 200 kuruş borç para aldığı, fakat onun parayı 14 hesabı üzere istediğinden, dolayısıyla da faizcilik yaptığından şikâyetçi olmaktadır. Dimetoka Nâibi Efendi

tarafından himaye edildiğini ileri sürdüğü Boşnak Salih'in, Edirne Muhafızı Paşa marifetiyle getirtilerek davalarının Edirne Mollası huzurunda görülmesini talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁹⁴

Arzuhâl 27:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: (Okunamıyor)

Yeri: Limni

Konusu: Alacak davası

Özeti: Limni adası sâkinlerinden yaşlı ve hastalıklı bir kişi olan bu zimmî, bazı kişilerin ortaya çıkarak haksız şekilde oğlundan alacak iddiasında bulunmak suretiyle kendilerini rahatsız ettikleri iddiasıyla, davalarının paşa huzurunda görülmesini talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁹⁵

Arzuhâl 28:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kiryakov

Yeri: İstanbul, Kayseri

Konusu: Sipahiden şikâyet

Özeti: Yirmi seneden fazla zamandır İstanbul'da oturan ve iddiasına göre kimsenin defterde kayıtlı raiyeti olmayan bu kişi, Kayseri'de timar tasarruf eden bir sipahinin ortaya çıkarak, kendisinden kanunsuz şekilde *resm-i ispençe* talep ettiğinden şikâyetçi olmaktadır. Bu hususta elindeki fetvaya ve kanuna uygun şekilde emir yazılmasını talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde Divân-ı Hümâyûn'dan emir (*hüküm*) yazılması.⁹⁶

Arzuhâl 29:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Reâyâyı kulları

Yeri: Kapudağı (Hudavendigar)

Konusu: Kilise tamirat izin talebi

Özeti: Kapudağı nâhiyesinden olan bu ehl-i zimmet reâyâ, yörenin fethinden bu

⁹¹ BOA, A.DVN, 869/73.

⁹² BOA, A.DVN, 875/4.

⁹³ BOA, A.DVN, 875/98.

⁹⁴ BOA, A.DVN, 880/39.

⁹⁵ BOA, A.DVN, 880/51.

⁹⁶ BOA, A.DVN, 880/87.

yana kendilerine verilmiş olan kilisenin bazı kısımlarının zamanla harap olduğu gerekçesiyle, tamirat için öncelikle keşif yapılmasını talep etmektedirler.

Karar: Talebe uygun şekilde araştırılıp neticenin îlâm edilmesi.⁹⁷

Arzuhâl 30:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Bozoğlan

Yeri: Niş

Konusu: Alacak davası

Özeti: Tüccar olan bu kişi, alışveriş yaptığı Niş kazası köylerindeki bazı kişilerde alacağı olduğunu, fakat tahsilat yapamadığı gibi, borçlu olan kişilerin, gece odasına kadın götürdüğü iftirasıyla eh-i örf ile beraber olup kendisini hapis ve mallarını gasp ettikleri iddiasıyla, mağduriyetinin giderilmesi için Yeniil Voyvodası ve Niş Kadısına hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁹⁸

Arzuhâl 31:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Yorgaki Kure

Yeri: Atina

Konusu: Mal-mülk meselesi

Özeti: Atina sâkinlerinden olan bu zimmî, daha önce kardeşi Dimitri ile Mora tarafındalarken, babasının emlak ve erzakının kardeşi tarafından mültezime verildiği iddiasıyla, mağduriyetlerinin giderilmesi için Ağriboz Paşası ve Atine Kadısı'na hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.⁹⁹

Arzuhâl 32:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Köy ahalisi

Yeri: Rodos

Konusu: Mîrimîran ve ehl-i örften şikâyet

Özeti: Rodos kazasına bağlı Mîs köyü zimmî ahalisinin bu müşterek arzuhâlinde, ödemekle mükellef oldukları cizyeyi

verdikleri ve diğer sorumluluklarını yerine getirdikleri halde, mîrimîran ve sair ehl-i örf tarafından *tekâlif-i şâkka* talebiyle rencide edildiklerinden şikâyetçi olunmaktadır.

Karar: Kanun ve emirlere aykırı şekilde zulüm etmelerinin men'i.¹⁰⁰

Arzuhâl 33:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Françiska, Todorî ve Yorgi

Yeri: Meğri (Canik)

Konusu: Alacak davası

Özeti: İddialarına göre bunlar, Meğri kasabasından olan birkaç zimmîyle İstanbul'daki işlerini belirli bir miktar ücret karşılığında görmek üzere anlaşmışlar, fakat daha sonra adı geçen kişiler para vermekten imtina etmişlerdir. Bundan ötürü mağduriyetlerinin yerel mahkemede giderilmesi için Meğri kadısı ve voyvodasına hitaben emir talep etmektedirler.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁰¹

Arzuhâl 34:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Filibe kazasının zimmî ahalisi

Yeri: Filibe

Konusu: Kocabaşının zulmünden şikâyet

Özeti: Filibe kazasındaki zimmî reâyânın bu müşterek arzuhâlinde, Filibe Kocabaşısı'ndan şikâyetçi olunmaktadır. Malî gücü yerinde olduğundan bahisle, Rumeli Valisi tarafından herhangi bir görev için mübâşir geldiğinde, bu bahaneyle kendisi için halktan para kopardığı iddia edilmektedir. Bu durumun Filibe Kadısı ve civardaki Pazarcık kazasından soruşturularak, Kocabaşı'nın zulmünün üzerlerinden kaldırılması istenmektedir.

Karar: Taleplerine uygun şekilde yerinde soruşturma yapılması için *hüküm* yazılması.¹⁰²

Arzuhâl 35:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Boğdan veledi Malkoç

⁹⁷ BOA, A.DVN, 883/60.

⁹⁸ BOA, A.DVN, 883/64.

⁹⁹ BOA, A.DVN, 883/83.

¹⁰⁰ BOA, A.DVN, 885/42.

¹⁰¹ BOA, A.DVN, 885/66.

¹⁰² BOA, A.DVN, 885/78.

Yeri: Görice (Paşa)

Konusu: Ceza davası (yaralama ve öldürme)
Özeti: Görice kazasında bağlı bir köyden olan bu zimmî, karısı kendi halindeyken, köylerinden Balyo veledi Tomiç ve karısı tarafından haksız yere dövüldüğü ve ayrıca bir çocuğunun da öldürüldüğü iddiasıyla, kadı tarafından yapılan keşif sonucu eline verilen *hüccet* mücebince, haklaştırmaya için Rumeli Valisi ve Görice Kadısı'na hitaben ferman talep etmektedir.
Karar: Hüccete uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁰³

Arzuhâl 36:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kostantin

Yeri: Niğbolu

Konusu: Mülke müdahalenin men'i
Özeti: Gelibolu'da sâkin olan bu zimmî, Niğbolu şehrindeki İskender-oğlu Vakfı'na bağlı dükkân ve mahzeni, bundan önce vakfın işletmecileri tarafından bedelini ödeyerek kiraladığı, fakat daha sonra birkaç zimmî ortaya çıkarak, burası üzerinde kiralamaya dair hak talebinde bulundukları iddiasıyla, müdahalenin men'i için ferman talep etmektedir.
Karar: Talebe uygun şekilde *hüküm* yazılması.¹⁰⁴

Arzuhâl 37:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kostandaki

Yeri: Midilli

Konusu: Mülk ihtilafı

Özeti: Midilli adasında bir köyden olan bu zimmî, köylerinde başka bir zimmî ile ortaklaşa ticaret amacıyla bir değirmen yaptırmaya karar verdikleri, bunun için gerekli olan parayı ortağına ödediği, fakat daha sonra aralarında anlaşmazlık çıktığı ve benzeri gerekçelerle haklaştırmaya talep etmektedir.
Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁰⁵

Arzuhâl 38:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Dimitri

Yeri: Pınarhisar (Vize)

Konusu: Miras davası

Özeti: Pınarhisar kazasına bağlı Kurudere köyünden olan bu kişi, ölen karısından kalan mallara hariçten başka zimmî kişilerin haksız yere müdahalelerinden bahisle, bunların önlenmesi ve yerel mahkemede haklaştırmaya talep etmektedir.
Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁰⁶

Arzuhâl 39:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Palahiye zimmiye kadın

Yeri: Kapudağı (Hudavendigar)

Konusu: Borç davası

Özeti: Galata kazasına bağlı Kapudağı nâhiyesinden olan bu kadın, on beş sene önce ölen babasından kalan belirli miktar borcu taksitle ödemekteyken, karşı tarafın muamelecine başvurduğu iddiasıyla, kalan borcu da taksitle ödemesi için Kapudağı Nâibi'ne hitaben emir talep etmektedir.
Karar: Taksitle ödeme yapması hususunda *hüküm* yazılması.¹⁰⁷

Arzuhâl 40:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: David

Yeri: Şumnu (Niğbolu)

Konusu: Mukâtaa iltizamı

Özeti: Şumnu Havas Mukâtaası'na mâlikâne mutasarrıf olan Gazi Giray Sultan, Mart 1132 başından Şubat sonuna kadar mukâtaayı bu kişiye iltizam etmiştir. Fakat mukâtaanın gelirlerini zabt etmek istediğinde, bazı kişilerin karşı çıktıkları gerekçesiyle, bu hususta zorluk çıkarılmaması için ferman talep etmektedir.
Karar: Temessüklerine göre zabt edilmesi için emir (*hüküm*) yazılması.¹⁰⁸

Arzuhâl 41:

Tarihi: 1133 [1720-21]

¹⁰³ BOA, A.DVN, 887/32.

¹⁰⁴ BOA, A.DVN, 887/33.

¹⁰⁵ BOA, A.DVN, 887/93.

¹⁰⁶ BOA, A.DVN, 890/8.

¹⁰⁷ BOA, A.DVN, 890/32.

¹⁰⁸ BOA, A.DVN, 890/96.

Sahibi: Kayseri Divriği'de sâkin zimmîler
Yeri: Divriği
Konusu: İdareciden şikâyet (Haksız eşya talebi hakkında)
Özeti: Divriği kazası zimmîlerinin bu müşterek arzuhâlinde, kasabada bulunan ve eskiden beri *ehl-i örf* ve sâir gelip gidenlerin kullandığı kervansarayın mefruşatı için o vakte kadar yatak, yorgan, döşek vs. verilmesi âdet değiken, Divriği Voyvodası Halil Bey bu nevi şeyler talebiyle kendilerini rencide ettiği iddiasıyla, bunun men'i için Divriği Kadısı'na hitaben ferman talep edilmektedir.
Karar: Kanuna aykırı şekilde zulmün men'i için *hüküm* yazılması.¹⁰⁹

Arzuhâl 42:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: Despina Zafiri Nasrani
Yeri: Üsküdar
Konusu: Ermeni komşudan şikâyet
Özeti: Üsküdar'da 26-27 seneden beri oturduğu ve kendi halinde bulunduğunu söyleyen bu Rum kadın, kapı komşusu olan bir Ermeninin şarap imal ederek meyhane haline getirdiği evinde sattığı, buraya gelen müşterilerin atlarını kapısına bağladıkları vs. iddialarla mağduriyetinin giderilmesini istemektedir. Bu hususa İstanbul Kadısı Sunullah Efendi'nin *müvellâ* tâyin edilmesinin uygun olacağına dair derkenar kaydı vardır.
Karar: Derkenara uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹¹⁰

Arzuhâl 43:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: Andon
Yeri: Sakız
Konusu: Kilise vakfı mütevelliliğine müdahale
Özeti: Sakız adasındaki bir kilise vakfının mütevellisi olan bu kişinin arzuhâlinde, vakfa hâriçten kanunsuz müdahalelerin men'i için Sakız Kadısı'na hitaben emir talep edilmektedir.
Karar: Davanın yerel mahkemede

görülmesi.¹¹¹

Arzuhâl 44:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: Aklambuli(?)
Yeri: Mudanya
Konusu: Esirin hırsızlığından şikâyet
Özeti: Mudanya kazası sâkinlerinden olan bu zimmî, Anabolu esirlerinden elinde olan esirin, bazı eşyalarını çalarak kaçtığı iddiasıyla, davasının Anadolu Valisi marifetiyle görülmesi için yardım talep etmektedir.
Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹¹²

Arzuhâl 45:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: Erzurum mumcular tâifesi
Yeri: Erzurum
Konusu: Vergi meselesi
Özeti: Erzurum mumcular tâifesinin bu müşterek arzuhâlinde *cizye*, *ispençe* ve sâir vergilerini ödedikleri halde, köylerinin ahali kendileriyle birlikte vergi ödemeleri hususunda kanunsuz şekilde bunları taciz ettiği iddiasıyla, bunun men'i için Erzurum Kadısına hitaben ferman talep edilmektedir.
Karar: Kanun ve emirlere aykırı şekilde zulmün men'i için emir yazılması.¹¹³

Arzuhâl 46:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: Anastas, Marko
Yeri: Meğri
Konusu: Mala ve mülke tecavüz davası
Özeti: Meğri sâkinlerinden olan bu zimmîler, yine bu kazadan bazı zimmîlerin mal ve mülklerine tecavüz ettikleri iddiasıyla haklaştırma talep etmektedirler.
Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹¹⁴

Arzuhâl 47:

Tarihi: 1133 [1720-21]
Sahibi: (İsim yok)

¹⁰⁹ BOA, A.DVN, 892/83.

¹¹⁰ BOA, A.DVN, 893/65.

¹¹¹ BOA, A.DVN, 895/9.

¹¹² BOA, A.DVN, 895/56.

¹¹³ BOA, A.DVN, 895/62.

¹¹⁴ BOA, A.DVN, 897/8.

Yeri: Yanya

Konusu: Miras davası

Özeti: Bu zimmiye kadın, ölen babasının emlak ve muhalefatından hakkını alamadığı gerekçesiyle, mağduriyetinin giderilmesi hususunda Yanya Paşasına ve kadısına hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹¹⁵

Arzuhâl 48:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Dimo

Yeri: Koniçe (Köstendil)

Konusu: Miras davası

Özeti: Buzimmî, Koniçe kazasında kendisine miras olarak kalan metrukeyi, hariçten bazı kişilerin hakız yere gasp ettikleri iddiasıyla, mağduriyetinin giderilmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹¹⁶

Arzuhâl 49:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: İstefan

Yeri: Vidin

Konusu: Alacak davası

Özeti: Vidin'de sâkin Metropolit Nikagoz'a temessükle 1.315 kuruş borç verdiğini söyleyen bu zimmî, parasını geri alamadığı iddiasıyla yardım talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹¹⁷

Arzuhâl 50:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Yani

Yeri: Tırhala

Konusu: Alacak davası

Özeti: Tırhala sâkinlerinden adları geçen bazı kişilerden 560 kuruştan fazla alacağı olduğu iddiasındaki bu zimmî, alacağının tahsili için Tırhala ve Yenişehir fener kadılarına hitaben ferman talep etmektedir. Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi, iddiaların gerçek olmaması halinde alacak

talebiyle rencide edilmemeleri için *hüküm* yazılması.¹¹⁸

Arzuhâl 51:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kostantin, Harsi, Polharun, Seltane ve Dimitraki

Yeri: Edirne

Konusu: Borç ve alacak davası; Müslim-gayrimüslim

Özeti: Bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, babaları Papa İstefan öldüğünde Edirne sâkinlerinden Ali'nin, elinde resmî belgesi olmadığı halde "sizin babanızda benim alacağım vardır" diyerek ortaya çıkıp, bunların mal ve eşyalarını aldığı iddiasıyla, Edirne Kadısı huzurunda haklaştırmaya talep edilmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹¹⁹

Arzuhâl 52:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Orca

Yeri: Manisa

Konusu: Borç ve alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Manisa'da ikâmet eden bu zimmî, yine burada sâkin bazı Müslüman kişilerle aralarındaki borç-alacak meselesi hususunda, elinde Şeyhülislâm fetvası olduğunu da söyleyerek haklaştırmaya talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁰

Arzuhâl 53:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Nikolu

Yeri: Sakız

Konusu: Mal-mülk davası

Özeti: Sakız adası sâkinlerinden olan bu zimmî, yine buralı olan başka bir zimmî ile aralarındaki mal-mülk ihtilafı nedeniyle mağdur olduğunu söyleyerek, davasının yerel mahkemede görülmesi hususunda Kapudan Paşa'ya hitaben ferman

¹¹⁵ BOA, A.DVN, 897/11.

¹¹⁶ BOA, A.DVN, 897/12.

¹¹⁷ BOA, A.DVN, 897/32.

¹¹⁸ BOA, A.DVN, 897/45.

¹¹⁹ BOA, A.DVN, 897/53.

¹²⁰ BOA, A.DVN, 897/78.

yazılmasını istemektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹²¹

Arzuhâl 54:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Dimitraki

Yeri: Atina

Konusu: Miras davası

Özeti: Atina sâkinlerinden olan bu zimmî, ölen babası ve anasından intikal eden miras bağ, bahçe, değirmen ve diğer mülkleri, bu sırada kendisi başka diyarda olduğundan kardeşleri bölüşerek hissesine düşeni vermedikleri iddiasıyla, davalarının Ağrıboz Kadısı huzurunda görülmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Davanın Toprak Kadısı ile beraber Ağrıboz Kadısı huzurunda görülmesi için Divan'dan *hüküm* yazılması.¹²²

Arzuhâl 55:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Yani veledi Yorgi

Yeri: Giresun

Konusu: Miras davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Giresun sâkinlerinden olan bu zimmî, cünun (deli) olarak ölen babasının malları kendisine miras kaldığı, ancak aradan yıllar geçtikten sonra Ebubekir adlı bir kişi ortaya çıkıp "senin baban cünun iken Müslüman oldu" diyerek mirastan hak talep ettiği iddiasıyla, elindeki hüccet ve fetvaya göre bu şekilde tacizin men'i için ferman istemektedir.

Karar: Fetva ve hüccete uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²³

Arzuhâl 56:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Filibe Metropolitisi Nikolus

Yeri: Filibe, Hasköy

Konusu: Vergi meselesi

Özeti: Filibe, Cabran, Hasköy ve bağlı kazaların metropolitisi olan bu adam, görev alanına dâhil gayrimüslimlerin vergi

meselelerine dair Divan'dan emir talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde Divân-ı Hümayun'dan emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁴

Arzuhâl 57:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: İsimsiz üç zimmî

Yeri: Ağrıboz

Konusu: Mal ve mülke tecavüzün men'i

Özeti: İsimleri yazılmamış olan bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, Ağrıboz'a bağlı Hasun kazasında babalarından intikal eden bağ, bahçe ve sair emlâka hâricten bazı kişilerin haksız şekilde müdahalesinden şikâyetçi olunmaktadır.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁵

Arzuhâl 58:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Simon

Yeri: Belli değil

Konusu: Evlilik davası

Özeti: Nereye ait olduğu belli olmayan bu arzuhâlde Simon adlı zimmî, başka bir zimmî ortaya çıkıp "senin zevcenî mukaddemâ ben alacaktım" diyerek kendisine zulmettiği iddiasıyla, elindeki fetvaya göre bunun men'ini talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁶

Arzuhâl 59:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Dimitri

Yeri: Edirne

Konusu: Zulmün men'i

Özeti: Edirne'nin Coga kazasına bağlı Derbend köyünden olan bu zimmî, aynı köyden bazı zimmîlerin kendisi üzerine musallat olarak parasını gasp ettikleri iddiasıyla, zulmün önlenmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁷

¹²¹ BOA, A.DVN, 899/6.

¹²² BOA, A.DVN, 899/44.

¹²³ BOA, A.DVN, 901/31.

¹²⁴ BOA, A.DVN, 901/80.

¹²⁵ BOA, A.DVN, 904/9.

¹²⁶ BOA, A.DVN, 904/29.

¹²⁷ BOA, A.DVN, 904/39.

Arzuhâl 60:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kriko, Karkarin

Yeri: Pınarhisar

Konusu: Miras ve alacak davası

Özeti: Bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, ölen amcalarının mirası karısı ve bunlara intikal etmişken, Pınarhisar kazasından muameleci taifesinden Papas-oğlu Kostantin adlı zimmî ortaya çıkarak, ölen kişiden bir miktar alacağı olduğu iddiasıyla bunları taciz ettiği söylenerek, görevlendirilecek bir çavuş marifetiyle haklaştırmaya talep edilmektedir.

Karar: Talebe uygun şekilde davanın yerel mahkemede görülmesi.¹²⁸

Arzuhâl 61:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Emers

Yeri: Bursa

Konusu: Miras davası

Özeti: Bu zimmî, Bursa'nın Hoca Ali Mahallesinde ölen annesinden kalan eşyanın, İstanbullu Şahin adlı zimmî tarafından bazı yerlere saklandığı iddiasıyla, mirasın ortaya çıkarılması hususunda Bursa valisi ve kadısına hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹²⁹

Arzuhâl 62:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Parnik

Yeri: Divriği

Konusu: Cinayet davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Divriği kazası köyünden olan bu zimmî, aynı kazadan Mesci ve Hasan adlı kişilerin ortaya çıkıp "babamız Basmacı Hoca Abdurrahim nâm kimesneyi katletmişsin" diyerek Sivas Mutasarrıfı tarafından tutuklandığı, haksız şekilde kendisinden para koparıldığı iddiasıyla, suçsuzluğuna dair elindeki Şeyhülislâm fetvasına göre ferman talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*)

yazılması.¹³⁰

Arzuhâl 63:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kosta

Yeri: Koniçe (Yanya)

Konusu: Miras ve alacak davası

Özeti: Yanya sancağı Koniçe kazası Derbend köyünden olan bu zimmî, ölen babasının mirasından bazı zimmîlerin haksız yere para kopardıkları iddiasıyla, bu kişiler hâlâ Yanya'da olduğundan, mağduriyetinin giderilmesi için Yanya Valisi'ne hitaben ferman yazılmasını talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹³¹

Arzuhâl 64:

Tarihi: 1133 [1720-21]

Sahibi: Kostantin Vecclu(?)

Yeri: Edirne

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu zimmî, Edirne'de adları yazılı zimmîlerden alacak iddiasıyla, davalarının Edirne Kadısı huzurunda görülmesi için emir talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹³²

Arzuhâl 65:

Tarihi: 20 Rebiülevvel 1134 [8 Ocak 1722]

Sahibi: Tohman

Yeri: Diyarbakır

Konusu: Yol izni talebi

Özeti: Bu zimmî, Diyarbakır'da sâkin kız kardeşinin, bazı hukukî ve şahsî işleri için İstanbul'a gelmek üzere yola çıkıp Tokat'a ulaştığını söyleyerek yol izni talep etmektedir.

Karar: Elli gün mühletle gelip yine gitmesine mâni olunmaması hususunda *hüküm* yazılması.¹³³

Arzuhâl 66:

Tarihi: Evâsıt-ı Rebiülâhîr 1134 [Şubat 1722 başı]

¹²⁸ BOA, A.DVN, 904/59.

¹²⁹ BOA, A.DVN, 904/69.

¹³⁰ BOA, A.DVN, 904/83.

¹³¹ BOA, A.DVN, 906/54.

¹³² BOA, A.DVN, 906/78.

¹³³ BOA, A.DVN, 911/56.

Sahibi: Karabet

Yeri: Rodoscuk (Tekirdağ)

Konusu: Miras davası

Özeti: Rodoscuk'un Yanık Mahallesi sâkinlerinden olan bu zimmî, ölen babası Bedros adlı zimmînin mirasının taksimi hususunda, iki kardeşi tarafından mağdur edildiği iddiasıyla kardeşlerinin haklaştırmak üzere İstanbul'a getirilmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Daha önce verilen emre aykırı şekilde tekrar davacı olursa İstanbul'a havale edilmesi için *hüküm* yazılması.¹³⁴

Arzuhâl 67:

Tarihi: Evâsıt-ı Şevval 1134 [Temmuz 1722 sonu]

Sahibi: Kostantin Doca

Yeri: Yenipazar (Bosna)

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu zimmî, Yenipazar'da sâkin Nikolaki adlı İngiltereli'den yüklü miktarda alacağı olduğunu, fakat bu kişinin "ben İngiltereliyim dört bin akçeden ziyâde olan davamız Âsitâne'de görülür" dediğini, ayrıca "ben fermansız gitmem" diyerek zorluk çıkardığı ve tafsilatı verilen diğer başka iddialarla mağdur edildiğini, bu hususta daha önce yazılmış olan ferman derkenar olarak çıkarılıp, buna göre yeniden emir yazılmasını talep etmektedir.

Karar: Derkenara uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹³⁵

Arzuhâl 68:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Ahalinin müşterek arzuhâli

Yeri: Tekirdağ

Konusu: Vergi tahsildarının suiistimalinden şikâyet

Özeti: Tekirdağlı bu zimmîlerin müşterek arzuhâlinde, vergi hususunda hâne hesaplamalarından kaynaklanan nedenle mağdur edildikleri iddiasıyla, hallerine merhamet olunması için durumlarının Tekirdağ Kadısı huzurunda görülmesi hususunda ferman talep edilmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede

görülmesi.¹³⁶

Arzuhâl 69:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Limoni

Yeri: Marmara

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu zimmî, Marmara nâhiyesine bağlı Bulgar köyü zimmîlerinde borç olarak verdiği para ve eşyanın olduğu, uzun zamandan beri hakkını almak için uğraşmasına rağmen ödemekte inat ettiklerinden alamadığından, bunların İstanbul'a getirtilerek davalarının Divân'da görülmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Arzuhâl ve hüccete uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹³⁷

Arzuhâl 70:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Nasraniye Vasiye

Yeri: Edirne

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu kadın, vasiyesi olduğu yetim evladının Edirne'de sâkin Konri adlı zimmîde 650 kuruş alacağı olduğu, aslında malî gücü yerinde olduğu halde ödemediği gerekçesiyle, alacağın tahsili için Edirne kadısı ve bostancıbaşına ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹³⁸

Arzuhâl 71:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Murad

Yeri: Elmalı (Teke)

Konusu: Alacak iddiası

Özeti: Teke sancağı Elmalı sâkinlerinden olan bu zimmî, yine buralı "eşkıya taifesinden" Kara Murad-oğlu Ahmed adlı kişinin kendisinden buğday, arpa ve nakit para aldığı iddiasıyla, haklaştırmaları için Anadolu Valisi ve Elmalı Kadısı'na hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde Divân-ı

¹³⁴ BOA, A.DVN, 913/48.

¹³⁵ BOA, A.DVN, 925/39.

¹³⁶ BOA, A.DVN, 929/5.

¹³⁷ BOA, A.DVN, 933/3.

¹³⁸ BOA, A.DVN, 933/76.

Hümâyûn'dan emir (*hüküm*) yazılması.¹³⁹

Arzuhâl 72:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Malace

Yeri: Çirmen

Konusu: Kanunsuz vergiden şikâyet

Özeti: Çirmen kazasından olan bu Nasraniye kadın, üzerlerine isabet eden *hâne-i avânız* ve diğer vergileri kocasıyla birlikte ödemeye bir muhalefetleri yok iken, kaza ahalisinden bazıları daha fazla vergi ödemeleri hususunda taciz ettikleri iddiasıyla, ellerindeki fetva ve hüccete göre böylesi tacizin men'i için ferman talep etmektedir.

Karar: Fetva ve hüccete göre gereği gibi adaletle davaları görülüp, kanuna aykırı şekilde zulüm ettirmemeleri için emir yazılması.¹⁴⁰

Arzuhâl 73:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Hacı Hugaz

Yeri: İstanbul

Konusu: Tiflis Hanı'ndan alacak davası

Özeti: Bu zimmî, Tiflis Hanı'ndan 1.586 kuruş alacağı için adlarını saydığı bazı kişilerin kefil olduğu, bu hususta Mahmudpaşa Nâibi'nin de ilâmı bulunduğu halde tahsilat yapılmadığı iddiasıyla, borcunun yerinde tahsili için Van Mutasarrıfı'na hitaben emir talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁴¹

Arzuhâl 74:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Reâyâ bendeleri

Yeri: Alasonya (Tırhala)

Konusu: Alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Tırhala sancağında Alasonya kazası ahalisinin bu müşterek arzuhâlinde, kazadaki Müslüman halktan iki kişinin, köylerinde daha önceden kalan alacakları oldukları gerekçesiyle ortaya çıkarak zorla

paralarını kopardıkları vs. iddiasıyla, davalarının Yenişehirli Kadısı huzurunda görülerek mağduriyetlerinin giderilmesi talep edilmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴²

Arzuhâl 75:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Bogos

Yeri: Kayseri

Konusu: Alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Kayseri sâkinlerinden olan bu zimmî, herhangi bir kabahati olmadığı halde yine burada, *ehl-i örf* tâifesiyle beraber hareket eden iki Müslüman kişi tarafından kanunsuz şekilde paralarının alındığı iddiasıyla, ellerindeki Şeyhülislâm fetvasına göre haklaştırılması hususunda Kayseri Kadısı'na hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴³

Arzuhâl 76:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Vartan

Yeri: Rusçuk

Konusu: Miras davası

Özeti: Rusçuk kazası Yenimahalle sâkinlerinden olan bu zimmî, buradaki evini kullanan kişi ölünce miras durumuna düşen ev üzerinde başka kişilerin de hak iddia ettiklerinden bahisle, davalarının Rusçuk Nâibi huzurunda görülmesini talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁴⁴

Arzuhâl 77:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Nikolay Yorgi

Yeri: Dimetoka

Konusu: Fakir kişinin borcu için yardım isteği

Özeti: Dimetoka kazasından fakir, yardıma muhtaç ve birkaç kişiye de borcu olduğunu

¹³⁹ BOA, A.DVN, 933/79.

¹⁴⁰ BOA, A.DVN, 933/80.

¹⁴¹ BOA, A.DVN, 933/96.

¹⁴² BOA, A.DVN, 933/97.

¹⁴³ BOA, A.DVN, 933/107.

¹⁴⁴ BOA, A.DVN, 935/42.

söyleyen bu kişi, söz konusu borcunu ödeyebilmek için yardım talep etmektedir. Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴⁵

Arzuhâl 78:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Nikola, Mardiri, Yorgi

Yeri: Magosa (Kıbrıs)

Konusu: Alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Kıbrıs adasında Magosa Kalesi sâkinlerinden olan bu zimmî kardeşlerin müşterek arzuhâlinde, buradaki Alaybeyi Ahmed Ağa'nın, babalarından alacağı olduğu iddiasıyla bunları taciz ve birisini otuz gün hapsedtiği söylenerek, davalarının Magosa Kadısı huzurunda görülmesi için ferman talep edilmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴⁶

Arzuhâl 79:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Bozan

Yeri: Samakov

Konusu: Vergi meselesi, Sipahiden şikâyet

Özeti: Samakov kazasının bir köyünden olan bu zimmî, otuz sene önce köyünü terk ederek Sofya şehrine gelip yerleştiğini, fakat köyün sipahisinin bunu kaldırıp yine köyüne yerleştirmek amacıyla taciz ettiğini söyleyerek, elindeki fetvaya uygun şekilde ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde Divân-ı Hümayun'dan emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴⁷

Arzuhâl 80:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Bogos

Yeri: Tokat

Konusu: Borç ve alacak davası

Özeti: Bu zimmî, Tokat sâkinlerinden İskender veledi Simeyon adlı zimmîden aldığı bazı eşya ve Acem emtiası karşılığında 7.940 kuruş borcu olduğunu, bu eşyaları İstanbul'da satmak üzereyken

Tokatlı zimmînin öldüğünü, alacaklılarıyla aralarında geçen bazı hadiseden bahisle, davalarının İstanbul'da görülmesi hususunda ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde havale hükmü yazılması.¹⁴⁸

Arzuhâl 81:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Yani

Yeri: Alaçam (Canik)

Konusu: Ceza davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Alaçam kazası sâkinlerinden olan bu zimmî, yine burada oturan Himmet adlı sipahi tarafından bıçakla erkeklik organının kesildiği iddiasıyla, bu hususta elindeki Şeyhülislâm fetvasına göre haklaştırmaya talep etmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁴⁹

Arzuhâl 82:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Anton veledi Dragu

Yeri: Yergöğü (Niğbolu)

Konusu: Cinayet davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Bu zimmî, daha önce Trabzon'un Of kazasında katledilen İsmail Beşe bin Fazlullah adlı kişinin karısı Havva'nın vekili tarafından cinayete suçlandığı gerekçesiyle, bu hususta mağduriyetinin giderilmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Huccete uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵⁰

Arzuhâl 83:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Paşa ve iki zimmî

Yeri: Malatya

Konusu: Mal-mülke tecavüz davası

Özeti: Malatya'ya bağlı bir köyden olan bu kişiler, babalarından intikal eden mülk toprak üzerinde başka bir zimmînin hak iddia etmesinden şikâyetçi olmuşlardır. Elleriindeki fetvaya göre müdahalenin

¹⁴⁵ BOA, A.DVN, 935/57.

¹⁴⁶ BOA, A.DVN, 935/76.

¹⁴⁷ BOA, A.DVN, 938/9.

¹⁴⁸ BOA, A.DVN, 938/34.

¹⁴⁹ BOA, A.DVN, 938/39.

¹⁵⁰ BOA, A.DVN, 938/49.

men'ini talep etmektedirler.

Karar: Kanunsuz şekilde zulüm etmemeleri için emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵¹

Arzuhâl 84:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Bakaron(?)

Yeri: Tekirdağ

Konusu: Emlâk davası

Özeti: Tekirdağ'ın Yenimahalle semtinden olan bu zimmî, burada bulunan ve defterde dükkân olarak kaydedilmiş mülkünün, Şecеоğlu adlı bir kişi tarafından yeniçerilere konak tahsis edildiğinden bahisle, yine dükkân olması için ferman talep etmektedir.

Karar: Kanuna mugayir şekilde böyle zulüm etmemeleri için emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵²

Arzuhâl 85:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Frilet

Yeri: İznikmid

Konusu: Borç davası

Özeti: Bu kişi, İznikmid sâkinlerinden Marangoz Yalose adlı zimminin yaptığı gemiyi 118 kuruşa satın aldığı ve seksen gün kadar kullandığı, borcunu ödemek için evini satılığa çıkardığı, fakat adı geçen marangozun mütegalibeden olduğu iddiasıyla, haklaştırmak üzere Divân-ı Hümâyûn'a getirtilmesini istemektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵³

Arzuhâl 86:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: David

Yeri: Divriği

Konusu: Borç ve alacak davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Divriği kazasından olan bu zimmî, Mehmed adlı kişiden bir katır, iki inek ve bir öküz satın alıp bir miktar para ödediğini söyleyerek, aralarındaki para anlaşmazlığının Sivas Valisi'nin teşebbüsüyle yerel mahkemede çözülmesi için ferman talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁵⁴

Arzuhâl 87:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Ağob, Manik

Yeri: Mihaliç (Karesi)

Konusu: Miras davası

Özeti: Mihaliç sâkinlerinden olan bu zimmîlere, ölen babasından miras olarak intikal eden ev ve dükkânın, hâriçten kanunsuz şekilde bazı akrabaların müdahale ettiği gerekçesiyle, ellerindeki fetvaya göre müdahalenin men'i için Mihaliç Nâibi'ne hitaben ferman yazılması istenmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵⁵

Arzuhâl 88:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: İslimiye kazası zimmîleri

Yeri: İslimiye (Silistre)

Konusu: Kocabaşıdan şikâyet

Özeti: İslimiye kazası zimmîleri bu müşterek arzuhâlde, vergi ve diğer hususlarla alakalı olarak işlerini görmek üzere seçtikleri dört kocabaşıdan, bu hizmetleri mukabilinden kendilerinden para talep ettikleri gerekçesiyle şikâyetçi olmaktadır. Adı geçenlerin yerine yeni kocabaşları olarak dört ismin tayin edilmesi için ferman talep etmektedirler.

Karar: Gereği gibi mahkemede davaları görülüp zulüm ve muhalefetin men'i için emir yazılması.¹⁵⁶

Arzuhâl 89:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Vedişce kazası zimmîleri

Yeri: Vedişce, Mora

Konusu: Alacak davası

Özeti: Mora zimmîlerinin bu müşterek arzuhâlinde, alacak iddiasında oldukları kişilerden alacaklarının, ellerindeki temessük ve fetvaya göre tahsili için mahallî kadılarına ferman yazılması istenmektedir.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁵⁷

¹⁵¹ BOA, A.DVN, 938/52.

¹⁵² BOA, A.DVN, 938/112.

¹⁵³ BOA, A.DVN, 941/75.

¹⁵⁴ BOA, A.DVN, 941/84.

¹⁵⁵ BOA, A.DVN, 943/7.

¹⁵⁶ BOA, A.DVN, 943/8.

¹⁵⁷ BOA, A.DVN, 943/83.

Arzuhâl 90:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Edesko

Yeri: Depedelen (Avlonya)

Konusu: Sipahiden şikâyet

Özeti: Depedelen kazası köyünden olan bu zimmî, herhangi bir sipahinin üzerine kayıtlı olmadığı halde, ortaya çıkan bir sipahi tarafından raiyeti olduğu gerekçesiyle zulme uğradığını iddia ederek, bu durumun men'i için Depedelen Kadısı'na hitaben ferman talep etmektedir.

Karar: Kanun ve deftere mugayir şekilde rahatsız edilmemesi.¹⁵⁸

Arzuhâl 91:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Dimo

Yeri: Rusikasrı (Paşa)

Konusu: Yeniçeriden şikâyet

Özeti: Rusikasrı kazası köyünden olan bu zimmî, Karınabad kasabası sâkinlerinden Yeniçeri Hasan'dan, aralarındaki bazı alışverişte haksızlığa uğradığı gerekçesiyle şikâyetçi olmaktadır.

Karar: Fetvaya uygun şekilde emir (hüküm) yazılması.¹⁵⁹

Arzuhâl 92:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Karye zimmileri

Yeri: Siroz (Paşa)

Konusu: Komşu köyden şikâyet; Vergi meselesi

Özeti: Bu zimmî ahalî, kırk elli seneden beri Siroz kazası Melendiz köyünde sâkin olup, *avânz* ve sair vergi ve sorumluluklarını yerine getirmekte bir kusurları yok iken, yine Siroz'a bağlı başka bir köy halkı ortaya çıkarak, aslında bunların da kendi köyleri halkından olduğu ve dolayısıyla vergiyi de kendileriyle birlikte vermeleri gerektiği iddiasıyla tacize uğradıklarını ileri sürmüşlerdir. Bu husustaki tacizin men'i için Siroz Kadısı'na hitaben emir talep edilmektedir.

Karar: Kanuna aykırı şekilde zulüm

edilmemesi için emir (hüküm) yazılması.¹⁶⁰

Arzuhâl 93:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Nikoli

Yeri: Niğbolu

Konusu: Yeniçeriden şikâyet; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Niğbolu'da sâkin olan bu kişi, bağ bozumu zamanında bağlarını bozduğu ve mahsulünü evlerine götürmek istediğinde, yine burada sâkin olan Süleyman ve Yeniçeri tâifesi "bizim üzümümüzü şu kadar baha ile alursuz alursuz olmazsa sizin mahsulünüzü kasabaya evlerinize götürmeğe izin vermeziz" diyerek, kanunsuz şekilde para kopardıkları iddiasıyla haklaştırmaya talep etmektedir.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁶¹

Arzuhâl 94:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Aleksander

Yeri: Kapudağı

Konusu: Ceza davası (vurma, yaralama)

Özeti: Kapudağı nâhiyesi sâkinlerinden olan Aleksander, yine burada oturan Anastas adlı zimmînin haksız yere tüfekte kendisini sağ omuzundan yaraladığı, ayrıca 230 kuruş parasını da gasp ederek kaçtığı, daha sonra geri döndüğü ve subaşıya güvendiğini ileri sürerek mağduriyetinin giderilmesini istemektedir.

Karar: Bostancıbaşı Ağa marifetiyle durum araştırılıp neticenin *ilâm* edilmesi.¹⁶²

Arzuhâl 95:

Tarihi: 1134 [1721-22]

Sahibi: Andriye veledi Şahbaz

Yeri: Güğercinlik (Semendire)

Konusu: Şahsî dava (köle azadı)

Özeti: Güğercinlik kazasına bağlı Çavuş köyünden olan bu zimmî, babası Şahpaz'ın, daha önce kölesi olduğu Mehmed bin Hazar tarafından azad edilip evlendirildiği, fakat Mehmed'in ölümünden ve aradan uzun yıllar

¹⁵⁸ BOA, A.DVN, 943/97.

¹⁵⁹ BOA, A.DVN, 943/113.

¹⁶⁰ BOA, A.DVN, 946/58.

¹⁶¹ BOA, A.DVN, 946/69.

¹⁶² BOA, A.DVN, 949/20.

geçtikten sonra Mehmed adlı bir yeniçeri oraya çıkarak, bunların hâlâ köle olduklarını ileri sürerek rencide ettiği iddiasıyla, elindeki Şeyhülislâm *fetvasına* ve *hüccet-i şer'îye* göre hüküm talep etmektedir.

Karar: Fetvaya ve hüccete uygun şekilde emir (*hüküm*) yazılması.¹⁶³

Arzuhâl 96:

Tarihi: 1136 [723-24]

Sahibi: Zarmiyaki Nasraniye, Dimitri Yorgi

Yeri: İstanbul

Konusu: Alacak davası

Özeti: İstanbul'da oturan bu zimmiye kadın, ölen kocasının Bakkal Dimitrakî'ye borç olarak verdiğini iddia ettiği 845 kuruşun tahsili hususunda yardım istemektedir.

Karar: Kanuna uygun şekilde Divân-ı Hümâyûn'dan emir (*hüküm*) yazılması.¹⁶⁴

Arzuhâl 97:

Tarihi: 1136 [723-24]

Sahibi: Dîmo veledi Yani, Daniyel veledi Nikola, Patri veledi Hristo, İstanbul veledi Karingal(?)

Yeri: Edirne

Konusu: Cinayet davası; Müslim-gayrimüslim ihtilafı

Özeti: Tatarlı köyünden olan bu dört zimminin müşterek arzuhâlinde, Edirne'ye bağlı Bolat köyüne yakın Kâfırderesi denilen mevzide cesedi bulan bir kişinin katliyle alakalı olarak, maktûlün karısı tarafından cinayetle suçlandıklarından bahsedilerek, bu hususta herhangi bir suçlarının olmadığına dair ellerindeki *hüccet-i şer'îye* ve *ilâma* mugayir şekilde rencide edilmemeleri için emir yazılmasını istemektedirler.

Karar: Davanın yerel mahkemede görülmesi.¹⁶⁵

Arzuhâl 98:

Tarihi: 1136 [723-24]

Sahibi: Diyanolu(?), Yani Reis

Yeri: Yenişehir (Tırhala)

Konusu: Borç ve alacak davası

Özeti: Bu iki zimmi, Mısır'a gidip gelen gemi reislerinden olup, Yenipazar'a bağlı

Eburi kasabası sâkinlerinden muameleci Nikola adlı zimmiiden 5 kise akçe borç aldıkları, fakat onun 7 kise akçe olarak ödeyeceklerine dair aralarında sözleşmeye uymayarak fazladan para istediği iddiasıyla bunun men'i için emir talep etmektedirler.

Karar: Davalarının yerel mahkemede görülmesi, şayet iddiaları doğruysa anlaşılmaya mugayir şekilde rencide ettirilmemeleri.¹⁶⁶

Arzuhâl 99:

Tarihi: 1136 [723-24]

Sahibi: Valho

Yeri: Osmanpazarı (Silistre)

Konusu: Borç ve alacak meselesi

Özeti: Osmanpazarı kazasında bağlı Kazanderbend köyü reâyâsı olan bu kişi, daha önce kardeşlerini katleden kaza âyanı Seyyid Süleyman'a 1150 kuruş borçları olduğu, fakat maddî güçleri ancak taksitle ödemeye yettiği halde, bu kişinin borcun tamamını istediği iddiasıyla taksitle ödeme hususunda yardım istemektedir.

Karar: Borcun bir defada ödenmesi talebiyle rencide olunmamaları, taksitle ödemeleri ve mahkemenin orada yapılmasını hususunda emir (*hüküm*) yazılması.¹⁶⁷

Arzuhâl 100:

Tarihi: 1136 [1723-24]

Sahibi: İshak Yahudi

Yeri: Üsküb

Konusu: Alacak davası

Özeti: Bu kişi, Üsküb Yahudilerinden Avram-oğlu ve David adlı kişilerden *temessük*le 3 kise alacağı bulunduğu, fakat adı geçen bu kişiler mütegalibeden oldukları için muhakemenin orada yapılmasının uygun olmayacağı gerekçesiyle, davalıların tayin edilecek bir mübaşirle İstanbul'a getirtilerek Divân-ı Hümâyûn'da Kadiasker huzurunda görülmesini talep etmektedir.

Karar: Temessük gereğince davanın mahallinde görülmesi, şayet bunda zorluk çıkarılırsa borcun tahsil olunması için bunların huzura getirilmesi.¹⁶⁸

¹⁶³ BOA, A.DVN, 949/48.

¹⁶⁴ BOA, A.DVN, 1047/5.

¹⁶⁵ BOA, A.DVN, 1047/17.

¹⁶⁶ BOA, A.DVN, 1048/16.

¹⁶⁷ BOA, A.DVN, 1048/52.

¹⁶⁸ BOA, A.DVN, 1050/77.